

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER
UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

24^e JAARGANG

WOENSDAG 26 APRIL 1939

No. 1217

COMMISSIE VAN REDACTIE:

P. Lieftinck; N. J. Polak; J. Tinbergen; F. de Vries en
H. M. H. A. van der Valk (Redacteur-Secretaris).

M. F. J. 'Cool — Adjunct-secretaris.

Redactie-adres: Pieter de Hoohweg 122, Rotterdam-West.
Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.
Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Advertenties voorpagina f 0,50 per regel. Andere pagi-
na's f 0,40 per regel. Plaatsing bij abonnement volgens
tarief. Administratie van abonnementen en advertenties:
Nijgh & van Ditmar N.V., Uitgevers, Rotterdam, Am-
sterdam, 's-Gravenhage. Postchèque- en giro-rekening
No. 145192.

Abonnementsprijs voor het weekblad franco p. p. in
Nederland f 16,—. Abonnementsprijs Economisch-Statist-
tisch Maandbericht f 5,— per jaar. Beide organen samen
f 20,— per jaar. Buitenland en Koloniën resp. f 18,—,
f 6,— en f 23,— per jaar. Losse nummers 50 cent. Dona-
teurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut
ontvangen het weekblad en het Maandbericht gratis en
genieten een reductie op de verdere publicaties.

INHOUD:

	Biz.
De economische achtergrond van de boodschap van President Roosevelt door H. W. Lambers.....	330
Het personenvervoer per wilde bus door A. Parent ..	332
Een nieuw plan tot werkloosheidsbestrijding door Mr. Dr. A. van Doorninck	335
Het rentabiliteitsbeginsel als basis voor de economi- sche politiek door Dr. A. Bijl	336
De omvang van den melkveestapel door Dr. D Hoek	338
De Rijksmiddelen over Maart	340
AANTEKENINGEN:	
Groot- en kleinbedrijf in den detailhandel	341
BOEKBEPREKINGEN:	
Dr. Sven Helander: Nationale Verkeersplaning	341
INGEZONDEN STUKKEN:	
De omvang van den melkveestapel door J. Horring met Naschrift van Dr. D. Hoek.....	341
De gezinsuitgaven en „indirecte belastingen” door C. Vermeulen met Naschrift van Dr. O. Bakker..	343
MAANDLIJFERS:	
Overzicht van den stand der Rijksmiddelen.....	344
Statistieken:	
Groothandelsartikelen	346—347
Geldkoersen-Wisselkoersen-Bankstaten	345, 348

GELD-, KAPITAAL- EN WISSELMARKT.

Ook deze week waren de omzetten op de wisselmarkt over het algemeen zeer gering. Er was dan ook geen enkele bijzondere aanleiding voor speciale tendenzen in het koersverloop. Speculatieve transacties worden door de voortdurende activiteit der Egalisatiefondsen afgeschrikt, terwijl tenslotte de voortdurende druk, dien de kapitaalvlucht op vele valuta's uitoefende, hoewel nog niet geheel verdwenen, toch belangrijk is verminderd. De meeste beleggers, die zich veilig willen stellen, hebben reeds in de achter ons liggende periode van spanning hun transacties uitgevoerd. Alleen de vraag naar Dollars-bankpapier is in de verslagweek nog onverminderd gebleven. Ondanks de voortdurende aanvoeren werd nog steeds een hooge prijs behaald, die een agio bevatte, dat slechts door gebrek aan onmiddellijk aanbod kon worden verklaard. De hooge notering gold dan ook voornamelijk voor papier, dat onmiddellijk geleverd kon worden, levering met enkele dagen maakte een zeer belangrijk verschil in prijs uit. De interventies van het Egalisatiefonds waren deze week betrekkelijk gering van omvang, en herhaaldelijk kwam het voor, dat de markt zichzelf kon bedruipen, waarbij men natuurlijk niet weet, of het Fonds ook elders heeft geopereerd om den Gulden te steunen. Ondanks de betere „statistische positie” van den Gulden, was er toch van een ontspanning in de notering nog geen sprake, Dollars bleven voor en na 1.88%.

Zooals te onzent star aan den wisselkoers op New-York werd vastgehouden, was dat ook te Londen het geval. De notering vertoonde nauwelijks eenige fluctuatie. Ook het Fransche Egalisatiefonds heeft de valuta onveranderd gehandhaafd. En hetzelfde kan men tenslotte zeggen van den Belga, waar wel een lichte daling te constataeren was, die echter volkomen verklaard kan worden uit de stijging van het goudexportpunt ingevolge de toegenomen verscheppingskosten.

Aangezien de controverse inzake devaluatie nog steeds open is, en men op zijn minst genomen rekening moet houden met de mogelijkheid, dat de voorstanders van zulk een manipulatie de overhand zullen krijgen, was er zoowel op de contante als op de termijnmarkt een omvangrijk aanbod. De centrale bank gaf voortdurend goud af, zoodat de contante koers maar weinig veranderde; zooals gezegd, alleen maar als gevolg van de gewijzigde verscheppingskosten voor goud. Op de termijnmarkt bleek echter een sterke toename van de spanning. Tijdelijk kwam het disagio voor éénmaands-Belga's op f 1 en voor driemaands op f 1.50. Op dat peil verminderde echter de animo van de speculatie, omdat de winstkansen tegen de verliesmogelijkheden allesbehalve overwegend meer waren. Zwitsersche Francs waren wat beter, nu ook in Zwitserland de druk van de kapitaalvlucht begon te verminderen. De Zwitsersche nationale bank had onder den druk van het groote Francs-aanbod in de laatste weken den koers terug laten loopen, in tegenstelling dus met de politiek der Egalisatiefondsen elders, en een licht koersherstel was dus nu ook logisch.

Op de geldmarkt is de spanning deze week verminderd. Prolongatie is van 2½ pOt. teruggelopen tot 1 pOt. Ook particulier disconto gaf blijk van een verademing, van 1¼ pOt. is het teruggelopen tot 1½ pOt. De jongste schatkistemissie bracht voor het driemaandspapier een koers van 17/16 pOt., en voor het zevenmaands van 14/16 pOt.

Op de beleggingsmarkt is eveneens een verbetering ingetreden, waardoor bijv. Integralen, die beneden het Septemberpeil van het vorige jaar waren gedaald, weer daarboven zijn gekomen.

DE ECONOMISCHE ACHTERGROND VAN DE BOODSCHAP VAN PRESIDENT ROOSEVELT.

De wensch, kort na München, in dit tijdschrift uitgesproken¹⁾, dat de Vereenigde Staten, als buiten de directe conflicten staande groote macht, de tijdelijke politieke ontspanning zouden gebruiken om het initiatief te nemen tot het gezamenlijk oplossen van economische geschilpunten, schijnt in vervulling te gaan.

De boodschap van President Roosevelt is een nieuwe, te waardeeren, poging de reeds weer geharnaste strijders van een beslissende daad te weerhouden. In tegenstelling tot de oude spreekwijze „in cauda venenum” bevat het einde van President Roosevelts oproep het voornaamste sedativum. Hierin immers spreekt hij de bereidheid der Vereenigde Staten uit, „deel te nemen aan beraadslagingen, welke ertoc zouden strekken een practische wijze te vinden om den weg te openen voor den internationalen handel”.

Daartoe en daarnevens stelt de President politieke voorwaarden, welker bespreking buiten ons bestek ligt. Des te meer reden is er echter, zich te bezinnen op de economische mogelijkheden, welke in het laatste deel van de verklaring gelegen zijn.

De voorloopige indruk aangaande de houding, welke de onmiddellijk betrokken Staten schijnen te zullen aannemen, zou men, voorzichtig uitgedrukt, kunnen weergeven met de klassiek geworden woorden, van een levenswijs Trojaan: „quidquid id est, timeo Danaos, et dona ferentes”. Vrij vertaald „hoe de zaken ook staan, ik wantrouw de Grieken, ook als zij geschenken bieden”, doen de drie zinsdeelen van dit citaat evenzovele vragen rijzen, nl. hoe het dan wel staat met den wereldhandel, welke reden tot voorzichtigheid er kan zijn, en tenslotte, welk geschenk de Vereenigde Staten de wereld zouden kunnen bieden. In het volgende zullen wij trachten in korte trekken op deze vragen een antwoord te geven.

Het teloor gaan der West-Europesche uitzonderingspositie.

Steeds meer wordt erkend, dat de West-Europesche landen vóór den oorlog — om een tijdlimiet te stellen aan een in wezen evolutionnair verschijnsel — een bevoorrechte plaats innamen, welke door den gang der geschiedenis aangetast moest worden. De geweldige uitvoer van goederen en kapitaal naar de minder ontwikkelde landen bracht ongekende welvaart, doch schiep tevens potentieele mededingers. Het is vooral de wereldoorlog met zijn nasleep ge-

Aandeel der industrie- en grondstoffenlanden in den wereldhandel van fabrikaten (in procenten).

Landengroepen	Wereldinvoer						
	1913	1925	1929	1931	1933	1936	1937
Eur. industrielanden ¹⁾	28.5	23.5	24.4	29.8	25.7	21.9	20.6
Overz. „ ²⁾	8.1	10.1	10.5	8.8	8.3	8.1	9.1
Tot. industrielanden	36.6	33.6	34.9	38.6	34.0	30.0	29.7
Grondstoffen landen	63.4	66.4	65.1	61.4	66.0	70.0	70.3
Wereld.....	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Landengroepen	Werelduitvoer						
	1913	1925	1929	1931	1933	1936	1937
Eur. industrielanden ¹⁾	76.0	66.3	62.8	66.6	66.6	60.9	58.7
Overz. „ ²⁾	12.8	19.3	22.5	18.6	17.3	23.3	25.0
Tot. industrielanden	88.8	85.6	85.3	85.2	83.9	84.2	83.7
Grondstoffen landen	11.2	14.4	14.7	14.8	16.1	15.8	16.3
Wereld.....	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

¹⁾ Duitschland, Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije, Frankrijk, Engeland (zonder Ierland), België, Luxemburg, Italië, Zwitserland. ²⁾ Vereenigde Staten en Japan.

Bron: Vierteljahreshefte zur Wirtschaftsforschung 1938/1939 No. 2.

¹⁾ In E.-S.B. van 5 October 1938 door Dr. H. M. H. A. van der Valk in zijn artikel: „Van nationalisme tot internationalisme op economisch gebied?”

weest, welke deze sluimerende concurrentie tot leven gewekt heeft en wel op twee fronten²⁾.

In de eerste plaats kwamen in de overzeesche gebieden industrieën op, welke zich na den oorlog niet meer van de wereldmarkt lieten verdringen; tengevolge van deze ontwikkeling viel het aandeel van de Europeesche industrielanden in den werelduitvoer van fabrikaten van 76.0 pCt. in 1913 op 66.3 pCt. in 1925 en op 58.7 pCt. in 1937.

Van nog grooter belang dan dit verlies was echter de aanzienlijke vermindering, welke het aandeel der industrielanden in den werelduitvoer van grondstoffen heeft ondergaan; terwijl dit percentage in de periode van 1911/1913 nog 40.5 bedroeg, was het in 1925 reeds gedaald tot 35.0, in 1937 tot 28.9.

Aandeel der industrie- en grondstoffenlanden in den wereldhandel, wat betreft voedingsmiddelen en grondstoffen¹⁾ (in procenten).

Landengroepen 1911/13	Wereldinvoer						
	1925	1929	1931	1933	1936	1937	
Industrielanden ²⁾	—	72.2	70.6	71.1	72.4	73.7	73.6
Grondst. landen	—	27.8	29.4	28.9	27.6	26.3	26.4
Wereld.....	—	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Landengroepen 1911/13	Werelduitvoer						
	1925	1929	1931	1933	1936	1937	
Industrielanden ²⁾	40.5	35.0	35.2	34.8	33.3	28.4	28.9
Grondst. landen	59.5	65.0	64.8	65.2	66.7	71.6	71.1
Wereld.....	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

¹⁾ Omvattend: levende dieren, levensmiddelen en dranken, grondstoffen en half-fabrikaten. ²⁾ Duitschland, Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije, Frankrijk, Engeland (zonder Ierland), België, Luxemburg, Italië, Zwitserland, Ver. Staten en Japan.

Bron: Vierteljahreshefte zur Wirtschaftsforschung 1938/1939 No. 2.

Daar de wereldhandel in grondstoffen³⁾ bijna $\frac{2}{3}$ van den totalen wereldhandel uitmaakt, valt deze structuurwijziging in den werelduitvoer van grondstoffen als een beslissende oorzaak voor den versterkten goederenruil tusschen industrie- en grondstoffenlanden te beschouwen, waarbij de verhoogde invoer van fabrikaten door de grondstoffenlanden slechts geringen invloed dient te worden toegekend. Daarenboven vertoonen deze laatste landen de neiging steeds meer zelf als exporteur van fabrikaten op te gaan treden, zooals uit tabel I blijkt.

De West-Europesche industrie, die door haar bedrijfseconomischen opbouw en het daarbij behoorend streven naar de meest economische bedrijfs grootte, gehouden is te werken op kostprijsverlaging door productievergroting, is daardoor aangewezen op afzet op steeds grooteren schaal. Daarbij komt, dat de reeds genoemde uitvoer van kapitaal en productiemiddelen naar de andere deelen van de wereld, de industrie van West-Europa heeft doen groeien tot een grootte, waarbij — wil men de in dit deel der wereld levende bevolking op het bereikte stoffelijke welvaartspeil doen voortbestaan — uitvoer van producten een noodzakelijke voorwaarde voor rendement is. De bovengeschetste mededinging leidt dus voor deze industrielanden tot een zeer zwaren strijd om het bestaan.

Daarbij wordt zij bovendien gehandicapt door de felle mededinging tusschen de Europeesche industriestaten onderling, welke de opbrengsten verder omhoog drukt. Het zou een groote stap vooruit beteekeken, indien men erin slaagde, inzake de onderlinge concurrentie tot overeenstemming te komen. Slechts een samenwerkend West-Europa heeft een kans tot handhaving van het levenspeil, waarop het — ten onrechte — meende „recht” gekregen te hebben. He-las is het inzicht in deze economische noodzaak, dat in het begin van dit jaar in verschillende Staten scheen te dagen, weer verduisterd door den loop der politieke gebeurtenissen.

²⁾ Zie ook E.-S.B. 19 Oct. 1938. Uitvoeroffensieven.

³⁾ Volgens gegevens van het Deutsches Institut für Konjunkturforschung.

Naast dezen achteruitgang van Europa's positie in het goederenverkeer, moet, bij een bespreking der huidige moeilijkheden, de ontwikkeling van het internationale kapitaalverkeer in het oog gevat worden.

Het internationale kapitaalverkeer.

De gevolgen van de depressie van 1929 werken nog steeds na in het internationale betalingsverkeer. Het verlies aan vertrouwen, dat ontstond toen snelle daling van de grondstoffenprijzen enerzijds en credietonttrekking op grooten schaal anderzijds, tal van landen noopten de voldoening hunner financiële verplichtingen op te schorten en hun internationaal betalingsverkeer op zeer strenge wijze te binden, leidde ertoe, dat een geweldige ommekeer plaatsvond in de beweging der kapitaalstromen tusschen de landen.

De groep crediteurstaten, welke tot dien tijd het passivum op haar handelsbalans had gedekt uit de overschotten, welke haar diensten- en kapitaalbalans vertoonde, zag de ontvangsten uit dezen hoofde in zeer snel tempo teruggaan.⁴⁾

Het gevolg van deze ontwikkeling is geweest, dat de overschotten uit deze beide balansposten niet meer voldoende waren om de groote invoersaldi der crediteurlanden te dekken, zoodat de betalingsbalansen van de grootste crediteurlanden passief werden.

Het ophouden van den kapitaalexport.

Teneinde de gevolgen van deze omkeering te kunnen nagaan, dient hier eerst een andere ontwikkeling gememoreerd te worden, welke uit denzelfden wortel stamt als de voorafgaande. Het gevolg van de groote verliezen op buitenlandsche beleggingen is geweest, dat de kapitaalverleening op langen termijn aan het buitenland voor de beleggers zijn aantrekkingskracht verloor. Er is sedert 1929 dan ook een voortdurend liquideeringsproces der buitenlandsche beleggingen waar te nemen, waarvan de volgende cijfers een duidelijk beeld geven. Volgens de onderzoekingen door Sir Kinderley op dit gebied voor Engeland verricht, leverde vergelijking van de nieuwe credietverleening aan het buitenland met de aflossingen van bestaande verplichtingen in 1935 en 1936 een saldo aan terugbetalingen op van resp. £ 30 en £ 46 miljoen. In 1937 schijnt deze beweging ongeveer tot rust gekomen te zijn: de netto-kapitaaltoevloeiing wordt voor dat jaar slechts geschat op £ 1 miljoen.

Een zelfden gang van zaken viel waar te nemen in de Vereenigde Staten; tegenover een kapitaaluitvoer

⁴⁾ Volgens gegevens van den Volkenbond, daalden de inkomsten van zes der meest belangrijke crediteurstaten uit hoofde van rente en dividenden van \$ 2122 (gouddollars) miljoen in 1929, tot een dieptepunt van \$ 895 miljoen in 1934. Sedertdien bracht de opleving in de internationale conjunctuur eenige verbetering, zoodat in 1937 \$ 1.074 ontvangen werd, hetgeen nog altijd een halvering ten opzichte van 1929 beteekent. De inkomsten uit de verleening van diensten, welke een belangrijk overschot voor de crediteurlanden plachten te vertoonen, ondergingen eveneens een gevoelige vermindering. Van \$ 1.044 in 1929 daalden zij tot \$ 491 in 1937, waarbij opgemerkt dient te worden, dat laatstgenoemd jaar een belangrijke verbetering te zien gaf t.a.v. 1936, toen het overschot uit de dienstenbalans \$ 301 beliep.

van \$ 347 miljoen in 1929 staat een netto toestrooming van kapitaal op langen termijn ten bedrage van \$ 176 miljoen in 1937.

Deze ontwikkeling heeft voor den internationalen handel verstrekkende gevolgen gehad.

In de eerste plaats trachtten de crediteurlanden het passivum op hun betalingsbalans te beperken door een vermindering van den invoer, waarin zij, mede doordat andere factoren, zooals de afnemering der binnenlandsche bedrijvigheid en de verminderde grondstofbehoefte van de exportindustrieën in belangrijke mate geslaagd zijn.

Sterker nog dan de beperking van den invoer, welke thans bovendien door de bewapeningseischen belemmerd wordt, speelt de factor van de verbetering der betalingsbalans een rol bij de pogingen tot uitbreiding van den uitvoer, welke op het oogeblik allerwegen ondernomen worden. Hierbij doet zich het verschijnsel voor, dat credietverleening aan het buitenland herleeft, doch op geheel anderen grondslag. De bedoeling der credietverleening is daarbij in de eerste plaats de exportindustrieën van het credietgevende land direct aan afzet te helpen, waarbij de eventuele renteopbrengst van dergelijke credieten veel minder wordt geteld. Het buitenlandsch crediet wordt een goederencrediet, hetwelk slechts wordt verleend op voorwaarde, dat het geheel bestemd wordt voor aankoop van producten van het credietgevende land. Ook die landen, welke de doctrine huldigden, dat de internationale credietverleening haar doel bereikt heeft, als zij tot een verhooging van het algemeen welvaartspeil voert, wat dan automatisch tot een vergrooten uitvoer van den crediteurstaat zou leiden, toonen in hun practische handelspolitiek steeds minder vertrouwen in de werking-op-korten-termijn van deze stelling. De handelspolitiek van Engeland en de Vereenigde Staten, twee landen, welke principieel gekant zijn tegen de bilaterale handelsbetrekkingen, biedt van deze veranderde opvattingen voorbeelden te over. Wij wijzen slechts op de credieten door Engeland aan Turkije en door de Vereenigde Staten aan Polen en China verleend. In het bijzonder het werelddeel in economische wording, Zuid-Amerika, is op dit gebied een proeftuin der handelspolitiek geworden. De credieten van de Vereenigde Staten aan Brazilië evenals de ruiltransactie tusschen Duitschland en Argentinië zijn de laatste bewijzen van deze activiteit langs eens buiten gebruik geachte wegen.

Het lijdt geen twijfel, dat de jongste politieke gebeurtenissen voorloopig een verderen voortgang op dezen weg naar uitvoerverhoging zullen uitlokken. Voor het beantwoorden van de vraag, in hoeverre men hopen mag, dat deze ontwikkeling „voorloopig” zal zijn, dient thans een ander punt gezien te worden.

De Vereenigde Staten als leidlieden.

De redenen, waarom men de Ver. Staten zou kunnen wantrouwen als gangmakers bij het weder in beweging brengen van het economisch mechanisme zijn vooral van historischen aard. Algemeen is als gronde grief tegen de Vereenigde Staten aangevoerd, dat hun economische opvattingen voor een, quantita-

Internationale betalingsbalans van 6 crediteurlanden.

In mill. oude gouddollars	1927	1929	1931	1933	1935	1936	1937
<i>Landen</i>							
Vereenigde Staten.....	+ 343	+ 235	+ 55	+ 187	+ 109	- 89	- 11
Engeland.....	+ 399	+ 497	- 465	+ 17	+ 51	- 56	- 121
Frankrijk.....	+ 378	+ 137	- 86	- 112	- 29	- 111	- 157
Nederl., Ierland, Zweden	+ 38	+ 1	- 106	- 54	- 6	+ 25	+ 9
<i>Posten</i>							
Goederenverkeer.....	- 1.928	- 2.296	- 2.717	- 1.367	- 1.139	- 1.567	- 1.845
Renten en dividenden..	+ 1.984	+ 2.122	+ 1.518	+ 988	+ 965	+ 1.035	+ 1.074
Diensten.....	+ 1.102	+ 1.044	+ 597	+ 417	+ 299	+ 301	+ 491
Totaal.....	+ 1.158	+ 870	- 602	+ 38	+ 125	- 231	- 280

Bron: Publicaties van den Volkenbond.

tief moeilijk te bepalen, deel schuld dragen aan de economische verwarring, waaraan de wereld ten prooi is gevallen. De houding door de Ver. Staten na den wereldoorlog aangenomen, waarbij zij er vooral op bedacht waren hun uitvoer op peil te houden, zonder daarentegen bereid te zijn de betalingen, in het bijzonder van de rente, waar zij als groote crediteurstaat recht op hadden, te innen in den vorm van goederenimport, heeft zonder twijfel noodlottig gewerkt. De wijze van financiering van den export door middel van kortlopende credieten heeft bovendien in een zeer hachelijke periode ertoe bij gedragen, dat het herstel van den Europeeschen voorspoed ernstig bemoeilijkt werd.

De handelspolitieke gezindheid der Ver. Staten — zooals deze tot uiting kwam in de tarieven — is sinds het Tarief van 1816 protectionistisch geweest, waarbij de landbouwstand, dikwijls tegen haar eigen belang, de industrie in haar beschermingsstreven steunde. De voltooiing van het protectionisme werd bereikt in het Smoot-Hawley Tarief van 1930, welk stelsel een, onneembare, Chineesche muur om de Ver. Staten optrok.

Het optreden van President Roosevelt in 1933 betekende, als op tal van gebieden, ook hier een verandering van richting. Het handelspolitieke programma, dat gedragen wordt door de figuur van den minister van buitenlandsche zaken, Hull, streeft naar verruiming der internationale handelsbetrekkingen door middel van handelsverdragen op basis van meestbegunstiging. Inderdaad zijn de invoeren der Vereenigde Staten van 1933 tot 1938 doorlopend gestegen, doch de uitvoer steeg evenzeer; en zoo ging het houd voort te stroomen, tegen den berg op. Het jaar 1938 vertoonde een uitvoeroverschot van pl.m. \$ 1.134 miljoen, het grootste sedert 1921.

Desondanks heeft het Hull-programma gunstig gewerkt. Van de overeenkomsten onder dit beginsel gesloten, ligt het Engelsch-Amerikaansche handelsverdrag van November jl. als veruit belangrijkste, nog versch in het geheugen. Nog is dit verdrag tekort in werking getreden, om de, ongetwijfeld te verwachten, gunstige gevolgen te kunnen waarnemen.

Wel echter is bij de totstandkoming van dit verdrag iets anders vast komen te staan. De lange duur der onderhandelingen en de bijzondere moeite van regeeringszijde gedaan, om in het bijzonder de landbouwende bevolking van de directe voordeelen van het verdrag te overtuigen, bewijzen eens te meer, dat de protectionistische geest in de Vereenigde Staten allermint zwak is.

Dit is des te meer ontmoedigend, daar aangenomen mag worden, dat het handelspolitiek program, als zoodanig, een der minst bestreden punten der regeeringspolitiek is. Indien echter bij de totstandkoming van een verdrag, waarbij de wederzijdsche voor- en nadeelen zoo scrupuleus zijn afgewogen, reeds de uiterste omzichtigheid gevorderd is, hoeveel gerechtvaardigde hoop mag dan bestaan op het eerst noodige, een onmiddellijke drastische verlaging der invoerrechten? Hoezeer men ook in Amerikaansche regeerings- en wetenschappelijke kringen van deze noodzaak overtuigd is, kan blijken uit een citaat, als het volgende: „de ware bedreiging van het Hull-programma komt niet van de dictatorschappen, maar van onze eigen schuchterheid bij zijn toepassing”.

Amerika's waardevolste geschenk: een bloeiende binnenlandsche conjunctuur.

Wanneer wij den gedachtengang over den rol, welke de Vereenigde Staten kunnen spelen, voortzetten, dan volgt als laatste consequentie, dat de wereld het meest gebaat zou zijn met een toestand, welke de Vereenigde Staten evenzeer het meeste goed zou doen, nl. een hernieuwde hausse in dat land. Hier-

door immers worden twee belangen gelijkelijk gediend; in de eerste plaats zouden de overige landen hiervan direct profijt trekken, daar gebleken is, o.m. uit het beloop van den invoer in het laatste jaar, dat de invoerbehoefte der Vereenigde Staten sterk conjunctuurgevoelig is. Anderzijds zou een gunstige binnenlandsche toestand in hooge mate bevorderlijk zijn tot het scheppen van een geneigdheid tot concessies t.a.v. de belemmeringen den invoer tot nog toe in den weg gelegd. Dat, wanneer dit zou geschieden, de Vereenigde Staten een zeer groote bijdrage geleverd zouden hebben tot het herstel der wereldconjunctuur, behoeft, gezien het geweldige opnemingsvermogen der Amerikaansche markt, geen nader betoog. Het is echter vrijwel even zeker, dat de voornaamste belemmerende factor voor een opgang der conjunctuur in de Vereenigde Staten gelegen is in den ongunstigen internationalen toestand. Het is juist om dezen te verbeteren, dat de oproep van President Roosevelt is uitgegaan; waarmee de fatale cirkel zich sluit.

Hoop uit het ongerijmde.

Samenvattend moet dus gezegd worden, dat de economische mogelijkheden van de presidentieele boodschap geheel afhankelijk zijn van een daadwerkelijk initiatief, dat echter eerst in uitzicht gesteld kan worden tegelijk met en ten deele nadat de politieke mogelijkheden zijn opgelost. Daar echter niet ontkend kan worden, dat de politieke en handelspolitieke spanningen voor een belangrijk deel voortvloeien uit de economische situatie, is het zwaar in te zien op welke wijze men erin slagen kan de partijen er toe brengen één der beide problemen te laten voorgaan.

President Roosevelt, welke reeds andere Herculese werken heeft verricht, heeft zich thans aangegeerd, den Augushtal, welke de wereldeconomie allengs geworden is, te reinigen. Gezien de opstapeling van problemen schijnt het eerst noodige voor het welslagen van deze poging tijd te zijn en gezien de urgentie der politieke gevaren schijnt hem, als Hercules, slechts één dag gelaten. Het is daarom, dat wij vreezen, dat de uitslag der welgemeende poging van het Amerikaansche staatshoofd met een zeker scepticisme tegemoet gezien zal moeten worden.

H. W. LAMBERS.

HET PERSONENVERVOER PER WILDE BUS.

Inleiding.

Het vraagstuk der zgn. wilde bussen verheugt zich reeds gedurende vele maanden in een groote actualiteit. Zoowel de juridische als de economische problemen bij dezen wilden tak van personenvervoer trekken sterk de aandacht en het laat zich aanzien, dat voorloopig nog geen definitieve beslissing zal vallen betreffende het al of niet wettelijk toelaatbaar zijn van de voortzetting van de exploitatie dezer diensten, zoodat het vraagstuk de openbare meening verder zal bezig houden.

Een van de eerste en belangrijkste vragen, die zich opdringen bij de studie van het probleem, is wel de vraag naar den omvang van dit personenvervoer per wilde bus. Hieromtrent ontbreken vrijwel alle gegevens en ook van de zijde der belanghebbenden (met name de exploitanten) is, voor zoover ons bekend, nauwelijks getracht een indruk te geven van de beteekenis van dit vervoer. Het is mogelijk, dat men — gegeven de felle strijd rondom deze bussen — het tactisch ongewenscht acht een volledig inzicht in de beteekenis van dit vervoer te bieden; waarschijnlijker echter is, dat het verzamelen der gegevens met groote moeilijkheden gepaard gaat. Het is twijfelachtig, of alle ondernemingen een behoorlijke administratie voeren, die de mogelijkheid biedt van het verzamelen van juiste vervoercijfers, doch bovendien stuit men bij de berekening op allerlei moeilijkheden, die ten

⁵⁾ P. W. Bidwell: Latin America, Germany and the Hull program; International Conciliation No. 347.

nauwste samenhangen met het karakter dezer wilde busdiensten.

Eenerzijds ziet men nog steeds nieuwe ondernemingen verschijnen, of oude ondernemingen haar diensten uitbreiden, anderzijds verdwijnen soms diensten, hetzij omdat het vervoer niet loonend was, hetzij als gevolg van de zeer onzekere vooruitzichten voor de wilde busdiensten. Ook het feit, dat vele nieuwe diensten in hun tegenwoordigen omvang nog slechts kort bestaan, bemoeilijkt een onderzoek, daar men toch minstens jaarcijfers omtrent het vervoer noodig heeft, om de seizoensinvloeden uit te schakelen en vergelijking met de gegevens betreffende het overige personenvervoer — met name over de spoorwegen — mogelijk te maken.

Toch hebben wij getracht een indruk te krijgen van dit vervoer per wilde bus. Een enquête bij de ondernemingen zelf zou daartoe de aangewezen weg geweest zijn, doch deze zou op bovengenoemde moeilijkheden stuiten, bovendien veel tijd vergen en misschien pas tot resultaat voeren, wanneer de wilde bussen reeds historie waren geworden. Daarom werd een anderen weg gekozen, nl. die van verzameling van gegevens betreffende dienstregeling, aantal diensten en bezettingsgraad op de verschillende trajecten, terwijl voor de beide hoofdtrajecten (t.w. Amsterdam-Den Haag en Den Haag-Rotterdam) gedurende verschillende dagen en uren in de afgelopen weken tellingen werden gehouden. Erkend moet worden, dat op deze wijze nog met verschillende veronderstellingen gewerkt moest worden, die het resultaat eerder het karakter verleen van een verantwoorde schatting dan van een exacte berekening, doch deze laatste is in het tegenwoordig stadium nauwelijks mogelijk. Voor een beter inzicht in de orde van grootte van dit vervoer en de relatieve beteekenis der verschillende trajecten zijn deze schattingen voldoende betrouwbaar.

Gegevens ontleend aan de geregelde waarnemingen van den Rijkswaterstaat.

Hoewel het wilde-bus-bedrijf reeds eenige jaren bestaat, dateert zijn tegenwoordige omvang eerst van het voorjaar 1938, toen het plotseling zeer snel toenam, waarschijnlijk als gevolg van het arrest van den Hoogen Raad van 21 Februari 1938 N.J. 1938, No. 820, waarbij beslist werd, dat de directeur van een naamlooze vennootschap, welke een wilden busdienst exploiteert, niet strafrechtelijk aansprakelijk is voor die exploitatie¹⁾.

Sindsdien heeft dit vervoer zich snel ontwikkeld, waarbij het ingrijpen van den Minister van Justitie in November jl. slechts een korte periode van onderbreking vormde. Hoewel daarna het bekende noodwetje werd ingevoerd en opnieuw vele malen proces-verbaal tegen deze diensten werd opgemaakt, kan men zeggen, dat, in afwachting van de uiteindelijke beslissing van den Hoogen Raad inzake het al of niet verbindend zijn van art. 2 in verband met art. 39 van het nieuwe R.A.P., het wilde busbedrijf nog steeds uitgeoefend wordt, en zelfs teekenen van verdere expansie vertoont, hoewel in sommige gevallen ook diensten gestaakt zijn.

Reeds werd opgemerkt, dat er nauwelijks statistisch materiaal bestaat, dat een indruk geeft van den omvang van het vervoer per wilde bus. Men kan echter eenigen indruk verkrijgen van het aantal wilde bussen, dat dagelijks op bepaalde trajecten — welke tevens de belangrijkste zijn — rijdt, uit de resultaten van de zgn. geregelde waarnemingen van het wegverkeer, welke worden gepubliceerd in de „Maandstatistiek van Verkeer en Vervoer”, uitgave van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Op een twaalfstal (later uitgebreid tot 18) punten

¹⁾ Men zie in dit verband het artikel van Prof. M. H. Bregstein „De strijd tegen de „wilde” autobussen” in E.-S.B. van 30 November 1938, blz. 904.

langs de Rijkswegen²⁾ wordt maandelijks op een Dinsdag en een Donderdag, benevens afwisselend een Zaterdag en een Zondag, het wegverkeer tusschen 6 en 22 uur geteld.

Vergelijkt men nu de perioden September 1937—Februari 1938 (d.i. vóór de sterke uitbreiding der wilde busdiensten) met September 1938—Februari 1939, dan blijkt het aantal autobussen — dus alle autobussen, inclusief die der geconcessioneerde diensten en de toerwagens — per werkdag gemiddeld van 861 op 1609 met 748 en op Zaterdagen en Zondagen gemiddeld van 1066 op 1785 met 719 te zijn gestegen. Deze cijfers hebben, evenals alle andere cijfers, die aan deze statistiek ontleend zijn, steeds betrekking op het verkeer in beide richtingen tezamen. Daar het toerwagenverkeer in deze maanden van weinig beteekenis is, en de uitbreiding van de geconcessioneerde busdiensten, behoudens een enkel geval, ook van weinig beteekenis geweest zal zijn, zal men deze stijging bijna geheel aan de wilde bussen moeten toeschrijven.

Sterke concentratie op enkele trajecten.

Hoewel vrijwel op alle waarnemingspunten het aantal autobussen gestegen is, blijkt de stijging toch sterk geconcentreerd te zijn op een tweetal routes, nl. langs den weg Amsterdam-Diemen-(het Gooi) en Den Haag-Delft-(Rotterdam). Op deze punten steeg het aantal autobussen per werkdag (Dinsdag-Donderdag) gemiddeld met resp. 233 en 364, d.w.z. in procenten van bovengenoemde totale stijging resp. 31 en 49. Voor het gemiddelde van 3 Zaterdagen en 3 Zondagen is het aandeel van deze 2 punten nog grooter, het bedraagt absoluut resp. 250 en 382 en in procenten van het totaal ruim 35 en 53. Men kan veilig aannemen, dat voor beide routes de stijging van het autobusverkeer vrijwel geheel op rekening van de wilde bussen gesteld kan worden, hetgeen in het vervolg ook steeds aangenomen is. Daarnaast is de stijging langs den weg Utrecht-De Bilt nog van zekere beteekenis, hoewel veel geringer dan langs de eerstgenoemde twee wegen. Bovendien is het hier niet zeker, of deze stijging geheel uit het toenemend verkeer van de wilde bussen voortvloeit, daar ook de frequentie van de vele geconcessioneerde diensten langs dezen weg verhoogd kan zijn.

Het is te betreuren, dat eenige belangrijke wegen niet in deze telling opgenomen zijn, zooals b.v. Den Haag-Haagsche Schouw en Haarlem-Amsterdam, op welke beide eveneens een intensief verkeer van wilde bussen bestaat. Wel wordt sinds de opening van den Rijksweg No. 3 Sassenheim-Amsterdam in den zomer van 1938 langs dezen weg geteld, waarbij echter uiteraard vergelijking met een jaar terug onmogelijk is.

De resultaten zijn als volgt.

Aantal autobussen geteld van 6 tot 24 uur bij telpunt 17 langs den weg Sassenheim-Amsterdam.

	Sept. 1938	Oct. 1938	Nov. 1938	Dec. 1938	Jan. 1939	Feb. 1939
Gem. Dinsdag/Donderdag	237	152	95	114	148	171
Zaterdag	196	—	132	—	222	—
Zondag	—	262	—	176	—	287

Men mag aannemen, dat deze cijfers (behoudens in de maand September) voornamelijk betrekking hebben op wilde bussen, terwijl zij niet het geheele vervoer per wilde bus tusschen Den Haag en Amsterdam omvatten, daar een klein gedeelte daarvan nog steeds via Haarlem plaats vindt. Duidelijk blijkt de invloed van het justitieele ingrijpen in November 1938, terwijl de stijging sindsdien evenzeer markant is.

Over de ontwikkeling van het vervoer op de beide andere druk bereden routes (Den Haag-Rotterdam en Amsterdam-Het Gooi-Amersfoort) geeft de navolgende tabel een indruk. Daarin kon alleen het verkeer op

²⁾ Nl. in de wegvakken Leeuwarden-Groningsche grens, Meppel-Assen, Amsterdam-Diemerbrug, Hoevelaken-Zwolle, Deventer-Holtten, Den Haag-Delft, Utrecht-De Bilt, Arnhem-Velp, Rotterdam-Zwijndrecht, Tilburg-Breda, Best-Eindhoven en Nijmegen-Venlo.

werkdagen (Dinsdag en Donderdag) betrokken worden, daar de samenstelling van de statistiek vergelijking van de resultaten op Zondag en Zaterdag bemoeilijkt.

Stijging van het aantal autobussen op werkdagen (Dinsdag en Donderdag), vergeleken met dezelfde maanden in de periode September 1937—Februari 1938.

	Sept. 1937	Oct. 1937	Nov. 1937	Dec. 1937	Jan. 1938	Febr. 1938
A'dam—Diemerbr. (Gooi)	241	307	108	164	229	248
Den Haag—Delft (R'dam)	335	393	346	370	352	345

Het verkeer der wilde bussen langs den weg Amsterdam-Diemerbrug blijkt dus zeer sterk door het justitieel ingrijpen in November jl. te zijn beïnvloed, doch vertoont sindsdien weer een stijgende tendens. Rekening houdende met het feit, dat deze telling de uren van 22 tot 24 niet omvat, mag men op het oogblik op werkdagen het verkeer in beide richtingen tezamen langs deze route op circa 260 bussen schatten, terwijl het op Zaterdag en Zondag nog eenige tientallen hooger ligt. Het grootste gedeelte van de bussen langs deze route omvat de verschillende diensten van Amsterdam naar Bussum, Hilversum en Utrecht, doch ook de diensten op langen afstand (naar Zwolle-Groningen, Apeldoorn, Arnhem via Amersfoort, Maas-tricht via Amersfoort-Nijmegen) volgen dezen weg.

Het vervoer langs de route Den Haag-Delft-(Rotterdam) vertoont een meer stabiel karakter. Ook is de samenstelling veel eenvoudiger; het meerendeel der bussen behoort tot de diensten Den Haag-Rotterdam, de overige rijden direct van Amsterdam naar Rotterdam. Het vervoer transitiet Rotterdam richting Dordrecht en verder is van weinig beteekenis. Aan de hand van bovenstaande cijfers kan men het verkeer op werkdagen op de route Den Haag-Rotterdam, op circa 380 bussen schatten; terwijl het ook hier op Zaterdag en Zondag nog eenige tientallen hooger ligt. Bovendien onderging het verkeer tusschen deze beide plaatsen in Maart een verdere uitbreiding door de opening van een nieuwen dienst.

Interessante verschillen.

Daar uit bovenstaande gegevens, ontleend aan de geregelde waarnemingen van het wegverkeer, geen volledige indruk verkregen kan worden van de geografische verspreiding der wilde busdiensten, hebben wij daaromtrent nadere gegevens verzameld. Wij zullen daarop nog terug komen bij een poging om het vervoer per wilde bus te berekenen, doch reeds nu willen wij de aandacht vestigen op een paar punten, die uit dit materiaal naar voren komen betreffende de geografische verspreiding van het net en vervoersdichtheid op de verschillende trajecten.

In de eerste plaats blijkt, dat het verkeer per wilde bus tusschen de drie groote steden onderling naar verhouding veel intensiever is, dan het verkeer van deze drie steden naar Utrecht. Zoo wordt — afgezien van de spitsuren — op de lijn Amsterdam-Utrecht een 1 à 2-uursdienst gereden en op de lijn Rotterdam-Utrecht een 2-uursdienst, terwijl een afzonderlijke dienst van Den Haag naar Utrecht niet of niet meer onderhouden wordt. Daarentegen op de lijn Amsterdam-Den Haag 7 bussen per uur, en tusschen Den Haag en Rotterdam 13 bussen per uur in beide richtingen. Ter vergelijking diene, dat op de spoorlijn Amsterdam-Den Haag-Rotterdam de frequentie buiten de spitsuren slechts ongeveer dubbel zoo groot is als op de lijnen van het middennet. Hoe moet men dezen relatieven achterstand der wilde bussen op de lijnen naar Utrecht verklaren? In de eerste plaats omvat het spoorwegvervoer naar Utrecht ook het vervoer transitiet Utrecht richting Arnhem en 's Hertogenbosch. Dit vervoer gaat, wat betreft de wilde bussen naar Arnhem, voor een deel slechts via Utrecht (een deel van het vervoer Amsterdam-Arnhem gaat over Amersfoort) en is in de richting 's Hertogenbosch van weinig beteekenis.

In de tweede plaats — en dat is mogelijk wel de belangrijkste factor — bestaan tusschen de drie groote

steden moderne wegen voor het autosnelverkeer, welke de bussen in staat stellen continu met snelheden van 60 à 90 km per uur te rijden, zoodat de rijtijden betrekkelijk kort kunnen zijn (Den Haag-Amsterdam circa 70 minuten, Den Haag-Rotterdam 30 à 35 minuten) terwijl het vervoer vrij geriefelijk — met weinig schokken — plaats vindt. De snelwegen van de groote steden naar Utrecht zijn nog niet voltooid en het verkeer moet geheel of ten deele nog langs minder ideale wegen gaan. Dit benadeelt den rijtijd, hetgeen een ongunstige factor is, temeer daar de spoorwegen op deze trajecten aanzienlijk sneller rijden dan op de lijn Amsterdam-Rotterdam. De busdienst Amsterdam-Utrecht volgt bovendien niet den naasten weg. In dit laatste opzicht is de spoorweg juist op de lijn Amsterdam-Rotterdam in het nadeel, daar deze eveneens een omweg maakt, terwijl de nieuwe wegen zooveel mogelijk de rechte lijn volgen.

Verder is het mogelijk, dat het feit, dat de spoorwegen op het middennet met het modernste materiaal rijden, de concurrentie der bussen beperkt.

Tenslotte zal men den achterstand van het busvervoer op de lijnen naar Utrecht moeten verklaren uit het feit, dat de tarieven hier in vergelijking met de spoorwegtarieven aanzienlijk minder concurrerend zijn dan tusschen Amsterdam, Den Haag en Rotterdam.

Dit kan een gevolg zijn van de eerstgenoemde drie factoren, die de dichtheid van het vervoer en daarmee de tarieven, ongunstig beïnvloeden.

Zijn bovengenoemde verklaringen van den relatieven achterstand der wilde bussen in het verkeer van de groote steden naar Utrecht echter juist, dan is het duidelijk, dat de veronderstelling, dat de wilde bussen den spoorwegen weinig of zelfs geen concurrentie aandoen, onhoudbaar is.

Een tweede punt, dat duidelijk naar voren treedt, is het feit, dat het vervoer per wilde bus op de langere afstanden — boven circa 100 km *) — slechts van geringe beteekenis is en met het spoorwegvervoer op deze afstanden nauwelijks vergeleken kan worden. De verklaring van dit verschijnsel zal wel in de eerste plaats gezocht moeten worden in het feit, dat het spoorwegvervoer op deze lijnen grotendeels zakendoelinden dient (algemeene abonnementen!) en vooral op snelheid is aangewezen. Bovendien biedt de prijs van het vervoer per bus den houder van een algemeen abonnement gewoonlijk geen voordeelen. Het feit, dat ondanks de, in vergelijking met de spoor-tarieven, zeer voordeelige bustarieven, het personenvervoer voor privé-doeleinden per wilde bus over lange afstanden zoo beperkt is, toont wel duidelijk aan, dat naast de tarieven factoren als duur van de reis, geriefelijkheid van het vervoer en frequentie juist op de lange afstanden een groote rol spelen.

Bovendien verliest een factor, die voor het vervoer per wilde bus tusschen Amsterdam, Den Haag en Rotterdam van groote beteekenis is, nl. de tijdwinst, die de reis per bus voor de bewoners der buitenwijken, waardoor de route der bussen loopt **), geeft boven den trein, voor de langere trajecten juist aan beteekenis.

Hoewel de hierboven weergegeven cijfers van de waarnemingen omtrent het wegverkeer reeds een idee geven van den omvang, welken het verkeer der wilde bussen successievelijk heeft genomen, zeggen zij toch nauwelijks iets omtrent de vervoersprestatie dezer bussen. Wij hebben nu getracht nadere gegevens — met name door middel van tellingen — daaromtrent te verzamelen. Wij hopen daarop in een tweede artikel terug te komen.

A. PARENT.

*) Hieronder vallen dus niet de diensten Amsterdam-Arnhem en Amsterdam-Amersfoort.

** In dit verband is het bijv. typeerend, dat een deel der bewoners van het Westen van Rotterdam bijna even snel per bus op het Rijswijksche plein te Den Haag is, als met de, overigens om haar snelheid bekende, tram — vooral indien overgestapt moet worden — op het station te Rotterdam. Hetzelfde doet zich voor tusschen Amsterdam West en Haarlem.

EEN NIEUW PLAN TOT WERKLOOSHEIDSBESTRIJDING.

Zij, die belang stellen in de ontwikkeling onzer openbare financiën, en die met klemmende bezorgheid de jaarlijksche opeenstapeling van de tekorten der Rijksbegrooting gadeslaan, zullen met gemengde gevoelens hebben kennis genomen van het op 6 April jl. ingediende wetsontwerp tot verhooging van het crediet voor werkverruiming met f 30 miljoen.

Concentratie in een nieuw Staatsbedrijf.

Blijkens de Memorie van Toelichting heeft de Regeering geconstateerd, dat in de laatste jaren de daling van de werkloosheid in de stedelijke centra geringer is dan in de overige deelen des lands, terwijl ook het verschil tusschen zomer- en winterwerkloosheid in de steden minder te beteekenen heeft. Dit hardnekkiger en constanter karakter van de stedelijke werkloosheid maakt naar het oordeel der Regeering voortzetting van de werkzaamheden van het Werkfonds 1934 noodzakelijk en aangezien het tot dusver aan dit Fonds verleende crediet geheel geblokkeerd is, wordt thans een verhooging met f 30 miljoen aangevraagd, waarbij tevens wordt aangekondigd, dat straks nog een speciale credietaanvraag zal volgen van f 17.6 miljoen voor de uitvoering van de IJ-tunnelplannen te Amsterdam en van f 4 miljoen als restantbijdrage voor het nieuwe Raadhuis aldaar.

Het thans ingediende wetsontwerp is echter niet alleen belangrijk om het nieuwe Werkfondscrediet, dat wordt aangevraagd, maar in niet mindere mate om de uiteenzetting, die de Regeering in de Memorie van Toelichting heeft gegeven omtrent een nieuwe, voortaan te volgen, methode van werkloosheidsbestrijding.

De Millioenennota 1939 had ons daarop reeds voorbereid: er zou een plan komen, dat aan de werkverschaffing het huidige karakter van leniging der werkloosheidsgevolgen zou ontnemen, maar dat in de plaats daarvan de werkloosheid zelve te lijf zou gaan.

Dat plan wordt nu in de thans ingediende Memorie van Toelichting in groote trekken ontvouwd. Met verandering van het karakter der oude werkverschaffing zal de geheele Overheidstaak met betrekking tot de werkverruiming worden bijeengebracht in één Staatsbedrijf, dat met toepassing van art. 88 der Comptabiliteitswet bij de wet zal worden geregeld, doch in afwachting van deze wettelijke regeling voorloopig als een Rijksdienst zal worden opgezet.

Ofschoon de Memorie van Toelichting op verschillende onderdeelen zeer vaag is gehouden en bij gebreke van het aangekondigde Wetsontwerp als bedoeld in art. 88 der Comptabiliteitswet tal van vragen onbeantwoord blijven (bijv. omtrent de taakverdeling tusschen het Rijk en de gemeenten, de verhouding van dit nieuwe Staatsbedrijf tot het Werkloosheidssubsidiefonds e.d.) blijkt toch reeds uit de gegeven toelichting, dat het nieuwe Staatsbedrijf, dat mede tot saneering van 's Rijks financiën heet te zullen strekken, zal werken op een uitgebreid terrein en met zeer aanzienlijke kapitalen. Zoo wordt als in den loop van de jaren 1939 en 1940 uit te voeren *cultuur-technische werken* een lijst vermeld, die aan loon en andere kosten tezamen ruim f 118 miljoen zal vergen met een subsidie in den loonpost van f 79 miljoen. Aan *productieve werken op het gebied van nijverheid en verkeer* heeft de Regeering op het oog objecten, welke van groote beteekenis zullen zijn voor de industriële en de verkeersontwikkeling van ons land; voorts industriëvestiging en verbetering; in de derde plaats oprichting van centrale werkplaatsgebouwen voor industriële kleinbedrijven in de groote steden en eindelijk ook de scheepsbouw. Ook zal het nieuwe Staatsbedrijf met de *krotopruiming en de stichting van nieuwe woningen* belast worden en tenslotte worden in de Memorie van Toelichting genoemd *bouwprojecten van organisaties van algemeen nut*, waardoor nieuwe werkgelegenheid wordt verkregen.

Nieuw staatsbedrijf geeft credieten en subsidies.

Teneinde het bovengenoemde programma te verwezenlijken zal het nieuwe Staatsbedrijf niet alleen credieten verstrekken of op andere wijze kapitaalsuitgaven doen, maar ook bijdragen toekennen a fonds perdu en wel dit laatste alleen, voor zoover door het ontstaan van nieuwe werkgelegenheid uitgaven voor werkloozenzorg zullen worden bespaard. Hierin wordt dan ook blijkbaar het saneerend element voor de Rijksfinanciën gezien, dat door een éénmalig subsidie een jaarlijks terugkeerende uitgaaf wegens werkloozensteun zou komen te vervallen.

Geen saneering der Rijksfinanciën.

Is echter een dergelijke saneering reëel? Het valt niet moeilijk te voorspellen, dat dit niet het geval zal zijn. De Memorie van Toelichting erkent thans, dat de f 212 miljoen, welke binnenkort alleen voor het Werkfonds zullen zijn gevoteerd, voor een blijvende werkverruiming slechts zeer geringe beteekenis hebben. De ruimere credietverstrekking volgens het nieuwe plan zal slechts een nog snellere aangroeiing van onze Staatsschuld tengevolge hebben en dus een nog verdere stijging van door nieuwe belastingen te dekken uitgaven, zonder dat voldoende waarborgen bestaan, dat deze credietverstrekkingen een zoodanige stijging van het Volksinkomen ten gevolge zullen hebben, dat deze nieuwe belastingen zonder drukverzwaring en dus zonder het doen ontstaan van nieuwe werkloosheid zullen kunnen worden opgebracht. En voorts is het onmogelijk te waarborgen, dat een toe te kennen subsidie een evenredige vermindering van den omvang der werkloosheid zal tengevolge hebben. Zoo b.v. kunnen de nieuwe werkkrachten in het gesubsidieerde bedrijf aan andere niet gesubsidieerde ondernemingen worden onttrokken of wel door voortgezette rationalisatie na korten tijd weder worden ontslagen, hetgeen onmogelijk te voorspellen noch te controleren valt. Ook is het de vraag, of het werkloozenleger voldoende bekwame en geschikte krachten zal kunnen leveren. Met bijna wiskundige zekerheid kan men dan ook voorspellen, dat de te verleenen subsidies op geen stukken na gecompenseerd zullen worden door besparingen op den werkloozensteun en dit mitsdien de Staatsuitgaven door deze uitbreiding van de Staatsbemoeiing opnieuw zullen worden verzwaaard en de begrootingstekorten verhoogd.

Intusschen zal het nieuwe Staatsbedrijf, mede omdat niet aan den één kan worden onthouden, wat aan den ander wordt toegestaan, zijn vleugels steeds verder uitslaan met het gevolg, dat eenerzijds de kring van hen, die met hun wenschen, behoeften en belangen op den Staat steunen, steeds verder wordt uitgebreid en anderzijds het weerstandsvermogen van den Staat steeds meer wordt aangetast en verzwakt.

Met betrekking tot het werkloosheidsvraagstuk is drieërlei standpunt van den Staat denkbaar; de Millioenennota 1939 noemt er ten onrechte slechts twee. De Staat kan de *gevolgen* van de werkloosheid verzachten; ofwel hij kan met behulp van het Staatscrediet en zijn beschikkingsrecht over het Volksinkomen de *werkloosheid zelve* pogen te doen terugloopen; of wel hij kan, voorzooveel noodig met gebruikmaking van zijn gezag, de *oorzaken* der werkloosheid zooveel mogelijk wegnemen. Wij zijn thans zoover gevorderd, dat wij het eerste stadium, dat dateert uit den tijd, toen wij geloofden in een automatisch zich herstellende tijdelijke inzinking, voorbij zijn. Deze periode heeft ons door optering van reserves en verzwaring van belastingdruk economisch zeer verzwakt, zonder merkbaar resultaat met betrekking tot verbetering van de werkloosheid. Thans beginnen wij met volle kracht aan de tweede phase en zullen deze uitbuiten tot aan den rand van den financiëleen afgrond. Eerst daarna komt, gelijk men thans in Frankrijk kan waarnemen, het inzicht, dat alleen de derde methode baat kan brengen. Als het dan tenminste daarvoor nog niet te laat is!

HET RENTABILITEITSBEGINSEL ALS BASIS VOOR DE ECONOMISCHE POLITIEK.

Kostenprincipe en werkgelegenheid.

In een voorgaand artikel¹⁾ werd uiteengezet, dat het rentabiliteitsprincipe, zooals het nu gebruikt wordt, als een samenstel van twee principes kan worden beschouwd: nl. het „keuze-principe”, dat zegt dat de meer rendabele productiemogelijkheid de voorkeur heeft boven de minder rendabele; en het „kosten-principe”, dat zegt, dat de verwachte opbrengst van elke productie voldoende moet zijn om de kosten te dekken.

Bij de beschrijving van de wijze waarop deze beide principes, die in elke afzonderlijke onderneming gelden, de totale productie beïnvloeden, willen we kort zijn over het keuze-principe. Bij een ongestoorde werking van dit principe in elk bedrijf en bij voldoende inzicht van de bedrijfsleiding in het belang van de onderneming zal de werking daarvan tengevolge hebben dat niet alleen in elk bedrijf, maar ook in elken bedrijfstak, ja zelfs ook eenigszins in verschillende bedrijfstakken steeds de meer rendabele productiewijze den voorrang wordt gegeven boven de minder rendabele.

Hoewel men in de bestaande situatie niet meer kan spreken van een „onbelemmerde werking” van het keuze-principe, vindt de stelling, dat het meer rendabele voorrang moet hebben boven het minder rendabele, nergens ernstige bestrijding — indien men correcties, die op grond van ethische of sociale motieven worden voorgesteld, als toelaatbare aanvullingen beschouwt.

Evenmin wordt beweerd, dat het keuze-principe, zooals het in het vrije bedrijf (nog) werkt, aanleiding geeft tot de meest ernstige tekortkomingen van onze maatschappij. Wanneer men dan nog in aanmerking neemt, dat ook bij overheidsbemoeiing niet fundamenteel afgeweken wordt van het keuze-principe (althans niet binnen het kader der *nationale* economie), dan behoeft men nauwelijks ernstige oppositie te verwachten tegen den uitspraak, dat de consequenties van het keuze-principe voor onze huidige maatschappij niet ongunstig zijn, en dat de werking van dit principe in het vrije bedrijf een steun kan zijn voor een welbewust gedreven welvaartspolitiek van de overheid.

Geheel anders staat het met het kosten-principe. In het vorig artikel was reeds gezegd, dat steeds, wanneer de productie niet haar natuurlijke grens bereikt had, d.i. niet alle beschikbare krachten benutte, het kosten-principe de grens van de productie bepaalde, en wel zoo, dat de winst der ondernemers bij evt. grotere productie niet meer zou toenemen, of zou verminderen. Het is nu juist de te nauwe begrenzing van de productie, die thans de grootste moeilijkheden veroorzaakt.

Op grond hiervan is het moeilijk te ontkennen, dat de begrenzing van de productie, zooals die door het kosten-principe verkregen wordt, verre van ideaal is. Men kan de werking van dit principe zien als de oorzaak van de massale werkloosheid. Deze werking is de oorzaak, dat de productie blijft verre beneden wat wenschelijk is, terwijl groote hoeveelheden arbeidskracht en kapitaal ongebruikt blijven.

Dit ietwat snelle en onverzoenlijk requisitoir zal misschien eenig wantrouwen wekken. Het is daarom noodig het verband aan te geven tusschen de gewoonlijk genoemde oorzaken van de werkloosheid en de werking van het „kosten-principe”, hoewel deze samenhang vrij triviaal is.

Bestaan er op een bepaald oogenblik veel mogelijkheden voor winstgevende productie dan bereikt de productie de „natuurlijke” grens; is het aantal winstmogelijkheden echter klein, dan wordt het kosten-

principe geldend en beperkt de productie beneden haar „natuurlijke” grens. Wanneer men dus zegt, dat de werkloosheid ontstaat omdat het kosten-principe de productie op ongewenschte wijze beperkt, zegt men niets anders dan dat werkloosheid ontstaat als er te weinig gelegenheid is voor winstgevende productie! Men mag van meening zijn dat zulke evidente dingen nauwelijks behoeven herhaald te worden, maar dit doet aan de juistheid daarvan niets af.

Evenzoo is de vraag, waarom juist nu het kosten-principe zoo onbevredigend werkt, terwijl vroeger, ondanks de werking van het kosten-principe, de werkgelegenheid relatief veel grooter was, geen andere dan de vraag waarom er vroeger relatief zoo veel meer gelegenheid was tot winstgevende productie dan thans.

Deze vraag zal hier niet besproken worden; het blijkt echter uit dezen samenhang dat de boven gegeven zienswijze geen nieuwe is, en ze wordt slechts gegeven omdat daaruit eenige consequenties voor de economische politiek volgen.

Deze consequenties zijn:

a. Uit de bevredigende werking van het keuze-principe, ook in het vrije bedrijf volgt, dat de economische politiek zich niet behoeft te richten op een systematisch buiten werking stellen of ook een systematische correctie van het keuze-principe.

b. Daarentegen is het dringend noodig, de uitwerking van het kosten-principe te wijzigen. Het programma voor deze wijziging moet zijn, dat de *grens van de productie niet behoort te liggen op het punt, waar bij de bestaande verdeling van opbrengst en lasten de ondernemerswinst niet meer vergroot kan worden, maar op het punt, waar alle arbeidskrachten, naar hun capaciteiten en behoeften, aan het productieproces kunnen deelnemen.*

Het rentabiliteitsbegrip in de tegenwoordige economische politiek.

Wanneer wij nu de ontwikkeling van de economische politiek bezien in samenhang met bovengenoemde wenschen, blijkt de situatie niet bijzonder duidelijk te zijn.

Hiervoor is reeds gezegd dat er geen tendenzen zijn, die principieel aansturen op een wijziging van het keuze-principe, althans niet binnen het kader van de *nationale* economie. De „ordering” van het bedrijfsleven zal mogelijk de uitwerking van het principe in de toekomst wijzigen, zooals de monopolies dat nu reeds doen, maar zekere aanwijzingen daarvoor zijn er niet.

Wij willen echter het meest onze aandacht concentreren op de werking van het kosten-principe onder invloed van de economische politiek.

Tot voor korten tijd werd het kosten-principe nog dogmatisch toegepast, zoowel door de overheid als particulieren; de productie hield op, waar de winstmogelijkheid ophield.

Vasthoudend aan deze richtlijn liet men toe, zonder zelfs de mogelijkheid van „kunstmatige” maatregelen te overwegen, dat een groot deel van de bevolking werkloos werd, terwijl nog een uitgebreid terrein voor productie en behoeftenbevrediging onontgonnen open lag.

Het inzicht begon te groeien, dat deze toestand onhoudbaar en ook onlogisch was, en dat tenslotte elk werkobject, waardoor het nationaal inkomen of vermogen vergroot kon worden, liever moest worden aangevat dan arbeiders werkloos te laten.

Het eerst heeft dit gezonde inzicht zich baan gebroken op het terrein van de staatswerkzaamheid. Dit wil echter niet zeggen, dat men nu ook tegelijkertijd de onhoudbaarheid van het kosten-principe erkent. De oorzaken, dat deze consequentie niet wordt getrokken zijn van verschillenden aard.

In de eerste plaats heeft men bij staatswerken het kosten-principe nooit zeer nauwgezet kunnen toepas-

¹⁾ Zie E.-S.B. dd. 19 April 1939 blz. 312 „Het rentabiliteitsbeginsel”.

sen, deels omdat kostenberekeningen hier zeer moeilijk waren, en deels omdat andere, niet economische, motieven, zooals nationaal prestige, hier dikwijls in het spel waren.

In de tweede plaats heeft men de uitbreiding van overheidswerken niet allereerst voorgestaan om de resultaten van deze werken op zichzelf, maar vooral om de secundaire effecten, de tot stand te brengen „koopkracht-verhooging”.

Daarom heeft de discussie niet in de voornaamste plaats over het rentabiliteitsvraagstuk geloopt, maar vooral over de realiteit en de hoegrootheid van deze secundaire effecten.

Nu men zich de werkelijke situatie, die ontstaat bij de uitvoering van „grootte werken” onvoldoende realiseert, heeft dit tot gevolg, dat velen, die overigens voorstanders zijn van de uitvoering van deze werken, toch den rentabiliteitseisch, d.i. het kosten-principe voor het particulier bedrijf, onverzwakt willen laten gelden.

Elke afwijking van den rentabiliteitseisch mag slechts „tijdelijk” zijn, moet een „crisiskarakter” dragen.

Dat deze dubbele maatstaf niet tot ideale verhoudingen leidt ligt voor de hand en men behoeft niet lang naar voorbeelden te zoeken. Bij uitvoering van cultuurtechnische werken wordt bijv. de afwatering van veel gronden verbeterd. Om deze werken „rendabel” te maken, wordt een subsidie op de loonen gegeven.

Op hetzelfde tijdstip kan iemand, die werken zou willen laten uitvoeren, die met een kleinere subsidie per man-week rendabel zouden zijn, deze subsidie niet steeds krijgen, en zoo blijft dus het meer rendabele werk van den particulier liggen, terwijl met staatsubsidie minder rendabel werk wel wordt uitgevoerd.

Men kan deze kleinere onbillijkheden echter moeilijk zwaar laten wegen, als men ziet welke belangen er met werkverschaffing overigens gediend worden. Er is echter een groter bezwaar, dat men het als doel gestelde ideaal van „productief werk voor de geheele bevolking” op dezen weg niet zal benaderen.

Wanneer men namelijk het kosten-principe alléén laat vallen voor overheidswerken (en dan nog slechts voor werken, die aanleiding geven tot vergrooing der outillage aan kapitaalgebederen van de gemeenschap, niet voor alle overheidsbedrijven), terwijl men het laat gelden voor het particulier bedrijf, moet men op dit ééne gebied de rentabiliteitseischen wel zeer drastisch verlagen.

Reeds de werken, die thans voorgesteld worden, hebben volgens sommigen een zeer lage rentabiliteit, zooals bijv. blijkt uit een artikel van Mr. Van Doorinck in de E.-S.-B. van 22 Febr. jl.

Mogelijkheden tot verbetering.

Dit brengt de noodzakelijkheid naar voren, om het kosten-principe geheel op te geven, niet alleen voor de overheidswerken, maar ook voor het particulier bedrijf. Het ideaal is, dat zoowel de overheidsactiviteit als het particulier bedrijf zich zoover expandeeren, dat de geheele bevolking van productief werk is voorzien.

Middelen om dien weg op te gaan zijn er, maar zij zijn niet alle doeltreffend. Het kan bijv. niet gebeuren door alle bedrijven te dwingen uit te breiden, en de ondernemer maar, op een of andere wijze, voor de verliezen te laten opkomen.

Het kan evenmin door overal, waar een productiemogelijkheid niet winstgevend is, het arbeidsloon met een voldoende bedrag te verminderen. De loonen vertoonen immers de neiging, overal gelijk te worden; een verlaging, waar die noodig zou zijn, leidt tot verlagingen, ook waar zij niet noodig zijn, en dus tot een algemeene loonsverlaging. En afgezien van de vraag,

waar het gelijk ligt in het economisch dispuut over den invloed van een algemeene loonsverlaging, zal ieder die overtuigd is, dat de tegenwoordige productiecapaciteit voldoende is om den levensstandaard der arbeiders te handhaven, dit middel slechts ongaarne aanbevelen.

Het eenige afdoende middel om voorgoed de tiranie van het kosten-principe te breken schijnt te zijn een directe bijdrage van den staat in de productiekosten.

Dit zou geen nieuw element zijn in onze economische politiek.

De veeteelt bijvoorbeeld ontvangt een aanzienlijke bijdrage in de productiekosten van boter; andere bedrijven ontvangen exportpremies, de bouw van nieuwe schepen wordt gesubsidieerd, enz. enz. Gaat men meer in details, dan ziet men, dat voor vele behoeften der arbeiders een groter of kleiner deel uit de publieke kassen bekostigd wordt; zoo bijv. bij onderwijs en huisvesting. Stelt men zich op het standpunt, dat de arbeiders de kosten daarvan anders uit het loon zouden bestrijden, dan kan men deze bijdragen interpreteren als een *overheidsbijdrage in de loonen*.

Al deze dingen moeten echter, om tot succes te leiden, op grotere schaal en vooral meer systematisch gedaan worden. Hier staan ook verschillende wegen open.

Men kan telkens grotere gedeelten van de behoeften der loonarbeiders uit de staatskas verzorgen; voor ziekte, invaliditeit en ouderdom kan de staat meer doen dan thans.

Het is echter meer doeltreffend om de staatsbijdrage direct aan het bedrijf te geven, in den vorm van kapitaal-garanties, exportpremies, loonpremies of productiepremies. Velen, waaronder schrijver dezes, hebben reeds gewezen op de vele goede zijden van een *algemeen loonpremiestelsel*²⁾, maar dit behoeft geen reden te zijn, om andere mogelijkheden a priori uit te sluiten. Alle moeten op hun verdiensten worden onderzocht en de beste — eventueel de beste combinatie — moet gekozen worden.

Het is hier niet de plaats voor een uitvoerige beschrijving van de economische argumenten, die moeten worden toegevoegd aan deze meer voorloopige analyse van de moeilijkheden, die zijn ontstaan, mede door de onjuiste opvattingen omtrent het belang van het rentabiliteitsbegrip.

De hiervoor aan te voeren argumenten zijn trouwens in de geciteerde artikelen gegeven en zijn tot nu toe niet weerlegd.

De meest dringende eisch is, dat de consequenties van den tegenwoordigen toestand helder gezien worden.

Uit het failliet van het kosten-principe volgt, dat men dit niet meer als basis voor de economische politiek mag gebruiken; uit de relatief bevredigende werking van het keuze-principe blijkt echter de kracht en de geschiktheid van het bedrijfsleven, en het moet de taak van de overheid zijn, deze kracht niet te vernietigen, maar ze te gebruiken voor het algemeen welzijn.

Dr. A. BIJL.

²⁾ A. Bijl; Tijdschrift van den Nederlandschen Werkloosheidsraad 1933, blz. 464.

A. Bijl; De Economist, Maart 1938, blz. 187.

N. Kaldor; Journal of Political Economy, December 1936, blz. 721.

S. Posthuma; Praeadvies voor de Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek, 1936.

J. Tinbergen; „Structurele werkloosheid”, E.-S.-B. 30 Juni 1937, blz. 489.

A. Kaan; „Loontoeslagen”, E.-S.-B. 16 en 23 Februari 1938, blz. 120 en 141.

DE OMVANG VAN DEN MELKVEESTAPEL.

In mijn vorig artikel ¹⁾ ben ik uitgegaan van de stelling van een aantal deskundigen — den heer Smid, de Directie van den Landbouw, den heer Weitkamp — volgens welke de Nederlandsche melkveestapel grooter is dan hij wezen zou, indien men er zich bij de veevoeding toe had bepaald, den dieren een maximum hoeveelheid door den Nederlandschen bodem zelven voortgebrachte voedermiddelen te geven. Op grond van deze stelling heb ik mij afgevraagd:

1o. wat èn ons land èn den melkveehouder de door de boventallige koeien geproduceerde boter alleen aan geïmporteerde voedermiddelen kost;

2o. wat deze boter èn ons land èn den melkveehouder daartegenover opbrengt. De rekening bleek negatief te zijn.

In een voetnoot, echter, moest ik de opmerking maken, dat ik de problemen steeds in vereenvoudigden vorm had gesteld, om te voorkomen, dat èn het betoog èn de berekeningen te ingewikkeld zouden worden. Ik wil thans trachten, eenig inzicht te verschaffen in den *vollen omvang* van het probleem en daarom een aantal bijkomende elementen naar voren brengen, die, met voorbedachten rade en om de aangegeven reden, in het eerste artikel verwaarloosd zijn. Om niet te uitvoerig te worden, bepaal ik mij tot den invloed, dien zij op de boerenhuishouding hebben. Het zal den aandachtigen lezer niet moeilijk vallen in te zien, dat ook de invloed, die zij, via de handelsbalans, op onze volkshuishouding in haar geheel uitoefenen, niet van dien aard kan zijn, dat zij de uit de oorspronkelijke berekeningen voortvloeiende consequenties te niet zouden doen.

* *

In de eerste plaats moet dan worden opgemerkt, dat de melkveehouderij uit de aanwezigheid van de 250.000 boventallige koeien (om dit ronde cijfer aan te houden) op nog andere wijze nut trekt dan door de melkwinning alleen. De dieren produceeren mest, ze werpen kalveren, ze leveren — na afgemolken te zijn — vleesch voor de slachtbank. Welk voordeel levert dit alles den melkveehouder op?

De mest.

De waarde van de jaarlijks door een koe, die van louter graan en veevoer leeft ²⁾, geproduceerde mest kan op eenvoudige wijze berekend worden volgens de door Ir. J. M. L. Otten in zijn „Bemestingsleer” (3de druk, blz. 78 en 79) aangegeven methode. Wanneer wij een koe voederen met het in het eerste artikel aangegeven rantsoen, dan neemt zij daarin jaarlijks tot zich: 66 kg stikstof, 16 kg kali en 20 kg fosforzuur. Met de jaarlijks door haar geproduceerde 3600 kg melk raakt zij kwijt: 22 kg stikstof, 6 kg kali en 7 kg fosforzuur. In de mest komt dus terecht: 44 kg stikstof, 10 kg kali en 13 kg fosforzuur. Wat is hiervan de waarde?

Begin Maart van dit jaar noteerden de navolgende kunstmeststoffen per kg de navolgende prijzen: stikstof (in kalkammonsalpeter) 30 cent, kali (40 pCt.) 10 cent, fosforzuur (super) 11 cent. De bemestingswaarde, echter, van stikstof in stalmest kan niet worden gelijkgesteld met die van salpeter- of ammoniakstikstof. Gewoonlijk wordt zij op 50 à 60 pCt. van de waarde van deze laatste gesteld; zeggen wij 60 pCt. Uit deze gegevens volgt de hieronder afgedrukte berekening. Het is waar, dat het bewaren van de mest tot niet onaanzienlijke verliezen aanleiding geeft, maar daartegenover heeft in bepaalde gebieden de mest nog een extra waarde voor de humusvorming. Beide elementen laten wij tegen elkaar wegvallen.

¹⁾ E.-S.B. van 15 Maart jl.

²⁾ Hoe dit begrepen moet worden, is in mijn eerste artikel uitvoerig uiteengezet.

Stikstof	44 × 6/10 × 30 = f	7.92
Kali	10 × 10 = „	1.—
Fosforzuur	13 × 11 = „	1.43
Totaal		f 10.35

Brengt één tot den boventalligen melkveestapel behorende koe per jaar f 10.35 aan mest op, dan brengt dit geheele, op 250.000 koeien te stellen deel van den melkveestapel voor f 2.587.000 aan mest op of, afgerond, voor een bedrag van 2.6 miljoen Gulden.

De nuchtere kalveren.

Nemen wij aan, dat iedere koe jaarlijks een kalf ter wereld brengt (veel wijkt dit van de werkelijkheid niet af), dan levert onze boventallige melkveestapel per jaar 250.000 nuchtere kalveren op, waarvan 50.000 stuks voor den opfok van jongvee wordt gereserveerd en 200.000 stuks wordt verkocht. Op grond van de beschikbare marktberichten mag worden aangenomen, dat een nuchter kalf, gemiddeld, een prijs van f 5.50 per stuk opbrengt. De totale geldwaarde bedraagt dus 1.1. miljoen Gulden.

De rundvleeschproductie.

De melkveestapel rouleert, normaliter, in vijf jaar. Hieruit volgt, dat jaarlijks $\frac{1}{5}$ gedeelte van het melkvee vervangen moet worden. Na korter of langer tijd gemest te zijn, worden dus ieder jaar 50.000 stuks melkkoeien naar de slachtbank geleid. Niet, echter, het ter slachtbank komende *gemeste* vee, maar het voor de mesterij bestemde *mager* vee heeft de grondslag van onze berekening uit te maken. In de marktberichten wordt dit vee meestal in de rubriek „vare of gelde koeien” ondergebracht. Het nagaan van deze berichten leidt tot de conclusie, dat de hier in aanmerking komende koeien een gemiddelde waarde bezitten van omstreeks f 135 per stuk. Eén vijfde van den boventalligen melkveestapel, t.w. 50.000 koeien, vertegenwoordigt dus een vleeschwaarde van f 6.750.000 of, afgerond, 6.8 miljoen Gulden.

Summa.

Wij zijn, aan de hand van deze gegevens, nu in staat, vast te stellen, welke *baten* de boventallige melkveestapel voor de boerenhuishouding oplevert *boven* de waarde van de (op boter om te rekenen) melk. Deze bedragen 2.6 miljoen Gulden voor de mest, 1.1 miljoen Gulden voor de nuchtere kalveren en 6.8 miljoen Gulden voor het vleesch, in totaal 10.5 miljoen Gulden.

* *

Maar niet slechts extra baten, ook extra verliezen brengt de aanwezigheid van den boventalligen melkveestapel mee. Wij willen ook deze in oogenschouw nemen.

Wij zagen, dat, normaliter, de melkveestapel in 5 jaar rouleert. Op het moment, dus, waarop 50.000 oudere koeien aan de melkproductie worden onttrokken, moeten 50.000 jonge koeien gereedstaan, om haar plaats in te nemen. Het kost, op zijn minst, 2 jaar tijds, om deze op te fokken. In reserve moeten dus worden gehouden 50.000 stuks jongvee boven het jaar, dieren die op 2-jarigen leeftijd (soms ook wel later) de verdwijnende melkkoeien kunnen vervangen, en 50.000 kalveren, die de eerstgenoemde vervangen, zoodra deze in den melkveestapel worden opgenomen. Met den opfok van deze dieren is een niet onaanzienlijke hoeveelheid veevoeder gemoeid.

Er is echter meer. In de eerste plaats dit: hoewel een drachtige koe voor den groei van het ongeboren kalf een extra hoeveelheid veevoeder nodig heeft, hebben wij bij onze oorspronkelijke becijfering ook voor de periode der drachtigheid slechts rekening gehouden met het gewone onderhouds- en productievoer. En in de tweede plaats zijn de op twee jarigen

leeftijd afgekalfde dieren nog niet volwassen, zoodat zij een extra hoeveelheid veevoeder behoeven, om hun eindgewicht te bereiken.

Van al de voor de omschreven doeleinden benooidigde hoeveelheden voedermiddelen willen wij nu trachten, de geldwaarde te bepalen.

Tijdens drachtigheid.

Volgens Dr. Ir. C. Kooy (Over doelmatige Veevoeding in Nederland, blz. 50) kan men ermee volstaan, het moederdier in de laatste twee maanden van de dracht per dag een extra hoeveelheid voeder te geven, die 0.2 kg verteerbaar zuiver eiwit en 1.2 kg zetmeelwaarde bevat. Voor de volle twee maanden komt hiermee overeen een hoeveelheid van 100 kg gemengd meel ad f 9.40. Voor 250.000 koeien is dus een hoeveelheid extra veevoeder noodig tot een totaal bedrag van f 2.350.000 of, afgerond, 2.4 miljoen Gulden.

Kalveren beneden het jaar.

Dr. Kooy geeft nauwkeurig aan, welk voedsel kalveren in hun eerste levensjaar noodig hebben. (Doelmatige Veevoeding, blz. 51). De kosten daarvan zijn te stellen op f 47 per kalf. De opfok van 50.000 kalveren kost dus f 2.350.000 of, afgerond, 2.4 miljoen Gulden.

Jongvee.

Het Centraal Veevoederbureau in Nederland geeft aan, dat het jongvee, gemiddeld per dier en per dag, een hoeveelheid veevoeder noodig heeft, overeenkomend met 3 kg zetmeelwaarde; dus gemiddeld per dier en per jaar 1.095 kg. De dieren behoren, zooals vanzelf spreekt, tot den boventalligen rundveestapel en moeten dus geacht worden, geheel met gemengd voedermeel (graan en veekoek) te worden gevoed. De aangegeven hoeveelheid zetmeelwaarde, nu, staat gelijk met 1.460 kg voedermeel. De totale voederbehoefte bedraagt dus 50.000 maal 1.460 kg is 73.000.000 kg en de totale kosten zijn, ad f 9.40 per 100 kg, te stellen op rond 6.8 miljoen Gulden.

Eenmaal afgekalfde jonge koeien.

Volgens Dr. Kooy nemen de jonge melkkoeien gemiddeld nog 50 kg in gewicht toe, terwijl voor 1 kg gewichtsvermeerdering 5 kg zetmeelwaarde noodig is. Op gemengd voedermeel omgerekend is voor 50.000 jonge melkkoeien benodigd 16.700.000 kg veevoeder, waarvan, ad f 9.40 per 100 kg, de kosten bedragen f 1.570.000 of, afgerond, 1.6 miljoen Gulden.

Summa.

Wij zijn dan nu mede in staat, vast te stellen, welke verliezen de boventallige melkveestapel voor de boerenhuishouding oplevert boven diegene, die in ons eerste artikel al zijn aangegeven. Deze vloeien uit de behoefte aan extra veevoeder voort, en wel: tijdens drachtigheid voor 2.4 miljoen Gulden, aan kalveren te vervoederen voor 2.4 miljoen Gulden, aan jongvee te vervoederen voor 6.8 miljoen Gulden en extra aan jonge melkkoeien te vervoederen voor 1.6 miljoen Gulden, in totaal voor 13.2 miljoen Gulden.

* * *

Vooraleer wij de nu voor de hand liggende aftrek-som maken, moet het eerstgevonden totaal, t.w. dat der baten, nog met een klein bedrag worden aangevuld. Bij het opmaken van de mestrekening, toch, hebben wij geen rekening gehouden met de mest, geproduceerd door het tot melkkoeien op te fokken jongvee.

Wij meenen de waarde hiervan op een maximum van f 500.000 te mogen stellen, wat het totaal opvoert tot 11 miljoen Gulden.

Zoo vloeien dan uit het aanhouden van een boventalligen rundveestapel van 250.000 koeien bij de huidige prijsverhoudingen extra baten voort tot een bedrag van 11 miljoen Gulden per jaar en extra

verliezen tot een bedrag van 13.2 miljoen Gulden. Het saldo is negatief en 2.2 miljoen Gulden groot. Dit bedrag kan worden toegevoegd aan dat van 8.5 miljoen Gulden, dat wij in ons eerste artikel berekenden en dat het voordeel weergeeft, hetwelk bij een wegvallen van de boventallige koeien aan de boerenhuishouding ten goede komt. Een rekening houden met die bijkomende elementen, die wij in ons eerste artikel, eenvoudigheidshalve, hebben verwaarloosd, verzwakt onze oorspronkelijke conclusie dus niet, maar versterkt ze. Zij doet dit des te meer, waar bij het becijferen der verliezen geen rekening is gehouden, noch met het ziekte- en sterfterisico, noch met arbeidsloon, noch met de rente van het in het rundvee geïnvesteerde kapitaal.

Ook deze aanvullende becijfering dus, stelt den heer Weitkamp in het gelijk, wanneer hij betoogt, dat de bedrijfsmethode, om een zeer groot deel van het vee in het leven te houden, dank zij den invoer van voederstoffen uit den vreemde, onder de tegenwoordige omstandigheden, van nationaal economisch standpunt gezien, onhoudbaar is. Niet slechts een oppervlakkige berekening, zooals de heer Weitkamp zegt, maar ook een nader ingaan op de cijfers toont aan, dat deze bedrijfsmethode, om de eigen uitdrukking van dezen deskundige te bezigen, „een volslagen fiasco” beteekent.

* * *

Vóór wij uit ons rekenkundig onderzoek een eindconclusie trekken, moge tenslotte nog worden opgemerkt, dat bij het verdwijnen van 250.000 boventallige koeien dat deel van het Landbouwcrisisfonds, dat voor den zuivelsteun is gereserveerd, er eenzijdig — zooals door ons berekend — inderdaad 20.7 miljoen Gulden op vooruitgaat, maar dat, anderzijds, het overige deel van dit fonds er, tengevolge van het wegvallen van een belangrijk bedrag aan monopolieheffingen, op achteruitgaat. In het gestelde geval zijn de monopolieheffingen, naar wij zagen, omstreeks f 2.60 per 100 kg groot. De boventallige melkveestapel verbruikt 607.5 miljoen kg gemengd voedermeel per jaar; hierbij komt voor de drachtige koeien, den jongveestapel en de jonge melkkoeien nog een extra hoeveelheid van 115 miljoen kg; in totaal 722.5 miljoen kg. Aan monopolieheffingen brengt deze hoeveelheid 18.8 miljoen Gulden op, zoodat als voordeel voor het Landbouwcrisisfonds overblijft 1.9 miljoen Gulden. In laatste instantie echter, moet hieraan nog een bedrag van 10.7 miljoen Gulden worden toegevoegd. Want indien het verdwijnen van de boventallige koeien de op de bedrijfsrekening van de Nederlandsche melkveehouderij drukkende onkosten doet verminderen (en wel, zooals wij zagen, met een bedrag van 8.5 plus 2.2 is 10.7 miljoen Gulden), dan heeft dit tot natuurlijk gevolg, dat de behoefte aan steun zooveel geringer wordt. M.a.w., dat de aan het landbouwcrisisfonds gestelde eischen met 10.7 miljoen Gulden verlaagd kunnen worden. Alles tezamen genomen, dus, gaat het Landbouwcrisisfonds — en hiermee de belastingbetaler — er 1.9 plus 10.7 is 12.6 miljoen Gulden op vooruit.

Maar nu de eindconclusie. Deze ligt niet in de absolute waarde van het omvangrijke cijfermateriaal. Zoo is het aantal van 250.000 boventallige koeien, zooals bereids werd opgemerkt, uit de officieele documenten alleen tevoorschijn gehaald, om de gedachten te bepalen. Maar wat den lezer uit de gegeven becijferingen wel zal zijn duidelijk geworden is dit, dat ook in een boerenhuishouding, waarin, oppervlakkig bekeken, het winnen van iedere liter melk door den steun is loonend gemaakt, nog melk kan gewonnen worden, die verlies oplevert; dat dus niet het winnen van steeds meer melk steeds grooter voordeel aanbrengt; en dat, zeer zeker, niet de omvangrijkste melkveestapel ook juist de meest economische is.

Dr. D. HOEK.

DE RIJKSMIDDELEN OVER MAART.

Algemeen beeld.

De eerste indruk, die door het middelenoverzicht over de laatstverloopen maand wordt gewekt, is niet zoo gunstig. Immers, de niet-directe heffingen brachten ditmaal in totaal een bedrag van f 36.326.000 in 's Rijks schatkist tegen f 37.315.100 in dezelfde maand van het vorige jaar. En ook de gemiddelde maandraming werd niet gehaald (tekort f 484.400).

Bij nauwkeuriger beschouwing valt de loop der middelen evenwel nogal mee. Het minder gunstige eindresultaat is n.l. toe te schrijven aan den teruggang van een tweetal middelen (t.w. de omzetbelasting en de zegelrechten), die in Maart 1938 door bijzondere omstandigheden een voor dien tijd abnormaal hoog opbrengstcijfer te zien gaven. Neemt men dit in aanmerking, dan kan de ontvangst van de afgelopen maand als alleszins bevredigend worden beschouwd. De meeste heffingen leverden meer op dan in de gelijknamige maand van 1938, sommige zelfs tot niet onaanzienlijke bedragen. Behalve bij de beide hierboven genoemde middelen bleef alleen nog bij de dividend- en tantiëmebelasting, den geslachtaccijns, de couponbelasting, de successierechten en de loodsgelden de opbrengst bij die van Maart 1938 ten achter. Ook ten opzichte van de raming maakt de thans gepubliceerde middelenstaat geen kwaad figuur; bij 10 van de 17 middelen werd de gemiddelde maandraming overtroffen.

De totale opbrengst over het eerste kwartaal van het jaar bedraagt f 109.560.000 tegen f 104.034.600 in hetzelfde tijdvak van 1938 en bij een evenredige raming van f 110.431.250. Negen middelen droegen tot de vermeerdering bij met een gezamenlijk bedrag van f 8.238.400; de overige acht middelen daalden tezamen met f 2.713.000. Dat de totale maandraming niet gehaald werd, behoeft niet al te zeer te verontnemen, daar het eerste kwartaal van het jaar in den regel niet het voordeeligste is.

Dividend- en tantiëmebelasting.

Gaan wij nu de afzonderlijke bronnen van inkomst na, dan trekt vooreerst de dividend- en tantiëmebelasting de aandacht, die ditmaal een vermindering in ontvangst te boeken gaf van f 98.600. De opbrengst van het eerste kwartaal is hierdoor f 60.000 gedaald beneden die van hetzelfde tijdvak van 1938. Daar de belangrijke maanden voor deze belasting in het midden van het jaar vallen, behoeft aan dit cijfer niet veel gewicht te worden gehecht, al is de verwachting wel gewettigd, dat het loopende jaar voor dit middel minder gunstig zal uitvallen dan het vorige.

Invoerrechten.

Bijzonder hoog waren de invoerrechten, die niet minder dan f 10.244.000 voor de schatkist opleverden en zoodoende de ontvangst van Maart 1938 met f 1.544.500 overschreden. Daar ook de beide vorige maanden van het jaar ruime baten gaven, is het loopende jaar, gerekend over drie maanden, f 4.266.500 bij 1938 in het voordeel. Ongetwijfeld moet de vooruitgang voornamelijk worden verklaard uit de met 1 Maart jl. in werking getreden tariefsverhoging, terwijl voorts de invoer van met specifiek recht belaste goederen als benzine en thee de ontvangsten gunstig beïnvloedden. Het statistiekrecht gaf ditmaal geen reden tot klagen; de vooruitgang bedroeg f 1.500, waardoor de achterstand over de reeds verstreken maanden van het jaar bijna geheel is ingehaald (op f 130 na). Er is in den laatsten tijd een toeneming van uit- en invoer geweest door „hamstere[n]” zoowel in het buitenland als in het binnenland. Toch zijn de ontvangsten nog f 13.200 bij ¼ van de raming ten achter gebleven.

Accijnzen.

Voor de accijnzen was de afgelopen maand bijzonder gunstig. Alleen de geslachtaccijns vertoonde

een teruggang (van f 40.000) en deze heffing kon ook de maandraming niet bereiken (nadeelig verschil f 40.800), welke tegenvaller aan de daling der vee-prijzen en wellicht ook aan vermindering van het vleeschverbruik moet worden toegeschreven. Daarentegen liep de zoutaccijns op met f 24.300, waardoor de achterstand, in de vorige maanden ontstaan, doordat de ontvangsten van Januari en Februari zeer laag waren, tot f 163.300 werd teruggebracht. De zoutaccijns vertoonde den laatsten tijd een inzinking; wellicht beteekent de opbrengst van Maart jl. een keer ten goede. De wijnaccijns gaf een bijzonder fraaie opbrengst (van f 519.100), waardoor de teruggang der beide eerste maanden van het jaar ruimschoots werd gecompenseerd. Ook de gedistilleerdaccijns was ditmaal hoog; de toeneming bedroeg f 298.200 (over 3 maanden f 371.200). Hetzelfde geldt van den bieraccijns, die een accres van f 243.300 aanwees en de maandraming met f 209.500 overtrof. Ook de suikeraccijns gaf een bevredigende ontvangst, n.l. f 305.300 meer dan in Maart 1938, al moet hierbij worden opgemerkt, dat de maandraming niet werd gehaald (tekort f 155.800). Blijft over de tabaksaccijns, die een surplus van f 318.800 boven Maart 1938 opleverde en f 219.000 boven de maandraming verschafte, vermoedelijk wegens toeneming van de productie van sigaretten. Door het uitermate gunstige resultaat der afgelopen maand maakt het kwartaaloverzicht een goed figuur; twee accijnzen brachten tezamen f 217.200 minder op dan in 1938, daarentegen zorgden de overige vijf accijnzen voor een gezamenlijke stijging van f 1.445.500. Het verbruik weet zich in Nederland blijkbaar te handhaven, hetgeen de conclusie rechtvaardigt, dat de achteruitgang in de conjunctuur de koopkracht niet merkbaar heeft aangetast.

Andere indirecte heffingen.

De belasting op gouden en zilveren werken ging vooruit met f 5.800, hoewel de ontvangst van Maart 1938 volstrekt niet laag was. Daarentegen gaf de omzetbelasting een daling te zien van f 2.267.900. Hierbij mag echter niet uit het oog worden verloren, dat de opbrengst van Maart 1938 abnormaal hoog was en dat er door de gewijzigde betalingsregeling eenige verschuiving in de ontvangsten heeft plaats gehad. Verschillende bedragen zijn thans veel eerder ontvangen; vandaar de enorm hoge opbrengst van Januari jl. Niettegenstaande de ongunstige resultaten van Februari en Maart komen de ontvangsten van het 1e kwartaal toch nog f 2.500.900 uit boven die van dezelfde periode van het vorige jaar. De couponbelasting liep weer terug, ditmaal met f 47.000. Het nadeelig verschil, gevolg van de vele conversies, bedraagt over 3 maanden reeds f 181.400.

De zegelrechten daalden met f 1.347.100, waarvan f 191.900 op rekening komt van een trager vloeien van de beursbelasting. Nu waren de ontvangsten van Maart 1938 uitzonderlijk hoog; de opbrengst van de afgelopen maand blijft evenwel ook belangrijk beneden die van de beide voorafgaande maanden. Er is in den geldhandel thans weinig vertier. Met de registratierechten loopt het iets beter; deze vertoonden ditmaal een vermeerdering van f 138.300. Gerekend over drie maanden hebben de beide hierbedoelde middelen minder opgeleverd dan in het vorige jaar; de daling bedraagt f 149.700 bij de zegelrechten en f 388.400 bij de registratierechten.

De successierechten bleven zich in dalende richting bewegen. De teruggang beliep ditmaal f 148.600, waardoor het decrees over de afgelopen maanden van het jaar steeg tot f 1.716.200. Het geldt hier echter een uiterst wisselvallig middel. Tenslotte nog de loodsgelden, die vrijwel evenveel opleverden als in Maart 1938 (f 400 minder), doch over het 1e kwartaal een vooruitgang vertoonden van f 13.300. De raming werd bij dit middel, gerekend over drie maanden, overschreden met f 30.900. Over het algemeen

geeft de loop van de loodsgelden dus reden tot tevredenheid.

Directe belastingen.

Bij de directe belastingen is het wachten nog steeds op het nieuwe belastingjaar. Het overzicht van ultimo Maart verschilt niet noemenswaard van den stand per eind Februari jl. Vergeleken met den stand van het overeenkomstige dienstjaar op hetzelfde tijdstip van het vorige jaar vertoont de grondbelasting een vermindering van f 4.360.900 wegens achterstand in de aanslagen voor 1939 door niet tijdige vaststelling van provinciale opcenten-verordeningen. Bij de inkomstenbelasting is het zuiver bedrag der kohieren f 4.755.500 hooger; hierin werkt de verbetering van de conjunctuur in 1937 nog door. De overige directe belastingen laten betrekkelijk kleine verschillen in meer of minder zien, waarvoor een bepaalde reden niet kan worden opgegeven.

AANTEKENINGEN.

Groot- en kleinbedrijf in den detailhandel.

Naar aanleiding van de overdrukken der artikelen van Dr. E. J. Tobi.

Op een daartoe door den schrijver overgebracht verzoek heeft de Redactie aan de drie Nederlandsche Middenstandsbonden toegestaan, van de artikelen van Dr. E. J. Tobi in de E.-S.B. van 18 Januari en 1, 8 en 15 Februari 1939 overdrukken te vervaardigen.

Nu deze overdrukken in den vorm van een brochure ter tafel liggen, blijkt ons, dat dit boekje, op welks omslag de woorden „overdruk uit Economisch-Statistische Berichten” zijn vermeld, behalve de als vier hoofdstukken aangediende artikelen nog bevat een voorwoord namens de Hoofdbesturen van de drie Nederlandsche Middenstandsbonden en een aanhaling uit het urgentieprogramma 1939 van deze organisaties.

Wij stellen er prijs op duidelijk te doen uitkomen, dat de aanduiding „Overdruk uit Economisch-Statistische Berichten” slechts betrekking kan hebben op genoemde artikelen.

Redactie Economisch-Statistische Berichten.

Het accordo tusschen Nederland, België en Frankrijk betreffende de Nederlandsche en Belgische groote zeehavens.

Rectificatie. In het artikel onder bovenstaanden titel van de hand van Mr. Dr. H. Fortuin, opgenomen in ons blad van 12 dezer, komt op blz. 290, linker kolom, tweede alinea, de volgende zin voor: „Bij de wet van 16 Mei 1934 (Staatsblad 255) werden de loodsgelden met 20 pCt. verlaagd en na de devaluatie van den Belga nog eens met 11 pCt. (wet van 10 October 1935, S. 610 lo. K.B. van 18 October 1935, S. 612). Desondanks waren de loodsgelden in Nederland nog verscheidene malen hooger dan die in België.” Deze zin dient men echter als volgt te lezen: „Bij de wet van 16 Mei 1934 (Staatsblad 255) werden de loodsgelden met 20 pCt. verlaagd en na de devaluatie van den Belga nog eens tot op 11 pCt. (wet van 10 October 1935, S. 601 lo. K.B. van 18 October 1935, S. 612)”.

BOEKBESPREKING.

Nationale Verkehrsplanung door Dr. Sven Helander (Jena 1937; Verlag von Gustav Fischer. Prijs R.M. 7.50).

Een belangwekkende studie van de hand van den heer Dr. Sven Helander verscheen in 1937 in de Serie „Verkehrswissenschaftliche Abhandlungen” onder den titel „Nationale Verkehrsplanung”.

In dit boek is een schat van studiemateriaal van 60 landen vergelijkend verwerkt, waarbij steeds getracht is een bepaalde nationale verkeerspolitiek af te leiden uit de situatie in en de geschiedenis van

het verkeerswezen in die verschillende staten, mede gelet op hun stadium van ontwikkeling. De heer Helander komt hierin tot de conclusie, dat van een nationaal gericht verkeerssysteem bijna nergens kan worden gesproken. Enkele typische oude wegen, zooals de bekende strategische wegen van het Romeinsche Rijk hebben, naar Helander kan aantoonen, tot in den huidige tijd hun invloed uitgeoefend. De conclusie, waartoe schrijver komt, behoeft, naar het ons voorkomt, niet tot groote verbazing aanleiding te geven.

Voor een nationaal verkeersplan toch is in de eerste plaats noodig een natie. En omvang en grootte van naties zijn in den loop der geschiedenis vaak wisselend geweest. Ten tweede is noodig een nationale gezindheid, een gezindheid dus, waarbij welbewust de nationale welvaart voorop gesteld wordt, als doel waarop zich alles moet richten. Zoodra men zich baseert op de stelling, dat de welvaart van een land onlosmakelijk samenhangt met de welvaart van de wereld als geheel, resp. met de welvaart van het werelddeel, waarin het land gelegen is, worden de eischen, die men aan een verkeersplan moet stellen, anders, dan indien men uitgaat van een autarkisch gedacht gemeenschapsbeeld.

Voor hen, die zich nader op het gebied van verkeerswezen willen oriënteren, bevat deze uitgave echter een schat van wetenswaardigheden.

INGEZONDEN STUKKEN.

DE OMVANG VAN DEN MELKVEESTAPEL.

De Heer J. Horing schrijft ons:

In de E.-S.B. van 15 Maart jl. troffen wij een artikel aan van Dr. D. Hoek, waarin betoogd wordt, dat de juiste correlatie ontbreekt tusschen de voederproductie van onzen bodem en den omvang van den rundveestapel en tevens dat de boter, geproduceerd uitsluitend met ingevoerd krachtvoer, een verlies oplevert, zoowel voor de geheele volkshuishouding als voor den individueelen melkveehouder.

Niettegenstaande den stelligen toon en de concreetheid van den betoogtrant en de conclusies veroorloven wij ons enkele critische opmerkingen te maken naar aanleiding van de beschouwingen van den heer Hoek.

Wat is de „juiste correlatie”?

De heer Hoek geeft hiervan geen nauwkeurige omschrijving. Blijkbaar bedoelt hij er niet mee, dat er sprake is van een „juiste correlatie”, indien de geheele rundveestapel uitsluitend leeft van voeder op Nederlandschen grond verbouwd. De heer Hoek wil de koeien zooveel krachtvoer geven, als noodig is om de melkproductie op te voeren tot de maximale rentabiliteit. Het verzet van schrijver richt zich „tegen het gebruik van krachtvoer dáár, waar men óók met ruwvoer toe zou kunnen”. De „juiste correlatie”, in den zin van den heer Hoek, zou dus aanwezig zijn, indien alleen invoer van krachtvoer noodig is ter completeering van het binnenlandsche voer en geen ruwvoer vervangen wordt door ingevoerd krachtvoer, indien de rentabiliteit van de melkproductie er niet door verhoogd wordt.

In hoeverre bestaat nu deze correlatie? De heer Hoek citeert in de inleiding enkele uitspraken van deskundigen, die evenwel blijkens de citaten een andere correlatie — nl. „een aangepasten veestapel, welke geheel met voedermiddelen, in eigen bedrijf geproduceerd, zou worden gevoed...” op het oog hebben dan de heer Hoek.

Om te bewijzen, dat de veestapel te groot is, beroept hij zich in het slot nog op een uitspraak van den Minister in de Memorie van Toelichting op de Landbouwcrisisbegroting 1935 en mededeelingen in het eerste deeltje van het driemaandelijksch verslag: „De Landbouwcrisismaatregelen, hunne Werking en Uitvoering” uit denzelfden tijd, dat de veestapel toen naar schatting niet grooter mocht zijn dan 1.250.000 stuks melkvee. Tevergeefs zoekt men in genoemde

publicaties naar een motiveering van dit getal met een beroep op de „juiste correlatie” met de binnenlandsche voederproductie. Wel lezen wij, dat „de Nederlandsche rundveestapel zou dienen te worden beperkt met het oog op het brengen van evenwicht tusschen den omvang van den stapel en de mogelijkheid van redelijken afzet van zijne productie, zoowel in den vorm van melk en zuivel als in dien van vleesch¹⁾. Dit is een geheel ander criterium. Als men nu weet, dat de gemiddelde Leeuwarder commissie-notering in het jaar 1935 49 cent en in 1938 80 cent per kg bedroeg, dan is het duidelijk, dat men desiderata, die misschien in 1935 een redelijken grond hadden, niet zonder meer in 1939 kan stellen.

Ook de invoer van veeoeken zegt niets ten voordeele van de stelling van den heer Hoek.

Er dient aangetoond te worden — niet slechts, dat er krachtvoer wordt ingevoerd — maar of, en zoo ja, hoeveel, de invoer van krachtvoer de hoeveelheid overtreft, die noodig is ter aanvulling van de eigen bodemproductie om de melkgift op te voeren tot de maximale rentabiliteit onder de gegeven prijsverhoudingen.

Zijn de berekeningen juist?

Het is een hachelijke onderneming met behulp van een theoretisch geconstrueerd geval berekeningen op te zetten over den kostprijs der melk. Betrouwbare resultaten kunnen alleen verkregen worden door proefnemingen op voldoende groote schaal.

Ook formeel logisch stelt de heer Hoek het geval niet zuiver. De extra-voederkosten bij uitbreiding van den veestapel van drie op vier koeien staan niet tegenover de melkopbrengst van „de vierde koe”, maar tegenover de opbrengst van de vier koeien min de opbrengst van de drie koeien voorheen.

Het betoog van den heer Hoek gaat van de onbewezen stelling uit, dat bij verkleining van onzen rundveestapel en een vermindering van den invoer van krachtvoer — die gelijk is aan de hoeveelheid, die noodig zou zijn, indien het geheele voederrantsoen van deze boventallige koeien alleen uit krachtvoer bestond —, de melkproductie van den Nederlandschen rundveestapel slechts proportioneel met het aantal koeien zou dalen. Hij denkt blijkbaar niet aan de mogelijkheid, dat de melkgift meer dan proportioneel zal dalen door onttrekking van krachtvoer aan het voederrantsoen.

De heer Hoek heeft zich ook de moeite getroost uit te rekenen, wat op grond van zijn voorbeeld den melkveehouder de extra-productie met behulp van krachtvoer oplevert. Zijn conclusie is, dat voor den melkveehouder individueel het verlies nog grooter is dan voor de volkshuishouding. De volkshuishouding zou, volgens den heer Hoek, een verlies lijden van 12 cent per kg boter, maar de veehouder zou per kg boter zelfs 25 cent armer worden. De toeslag, dien de veehouder ontvangt uit het Landbouwcrisisfonds, blijkt dus niet op te wegen tegen het verschil van den binnenlandschen prijs en den invoerprijs van krachtvoer.

Dat als resultaat van zijn berekeningen de heer Hoek moet concludeeren tot een dergelijke irrationele handelswijze van de Nederlandsche veehouders, had den heer Hoek op zijn minst moeten doen twifelen aan de juistheid van zijn berekeningen. Hoewel een veehouder niet steeds exact den kostprijs van zijn producten zal kennen, ligt het toch in den aard van het bedrijf, dat hij wel voldoende ervaring zal bezitten om additionele kosten tegen additionele opbrengsten af te wegen.

Indien door het ingrijpen van de Overheid de verhouding verkoopprijs van boter af boerderij en de prijzen van krachtvoer op de boerderij gunstiger voor den melkveehouder werd, dan de verhouding uitvoerprijs van boter en invoerprijs van krachtvoer, bestond

¹⁾ De Landbouwcrisismaatregelen, hunne Werking en Uitvoering, I, bladz. 53.

het groote gevaar, dat de melkveehouders hun productie opvoerden, omdat dit voor hen winstgevend zou zijn, terwijl nationaal-economisch verliezen zouden worden geboekt. De heer Hoek berekent evenwel, dat de toedracht juist omgekeerd is. De melkveehouder werkt nu onder ongunstiger verhouding van prijzen en kosten dan geldt voor de volkshuishouding als geheel.

Naschrift. 1. Met de definitie, die de heer Horryng geeft van „een juiste correlatie tusschen de veevoederproductie van onzen bodem en den omvang van onzen rundveestapel”, geeft hij blijk, zich den gevolgen gedachtengang volkomen te hebben eigen gemaakt. Hij meent echter, dat de genoemde deskundigen — met name de Directie van den Landbouw — zich met deze definitie wel niet zullen kunnen vereenigen. Ik meen van wel. Mag van de Directie van den Landbouw worden verwacht, dat zij in Nederland, bij den huidigen stand van de voedereelt, een rundveestapel bestaanbaar zou achten, die geheel met voedermiddelen, in het eigen bedrijf geteeld, zou worden gevoed? M.i. spreekt het vanzelf, dat zij een onuitgesproken restrictie gemaakt heeft met betrekking tot die hoeveelheden buitenlandsche voedermiddelen, die onvervangbaar zijn.

2. Inderdaad heeft het Departement van Economische Zaken zijn uitspraak, dat een veestapel van ca. 1.250.000 stuks melkvee de meest gewenschte moet worden geacht, niet gemotiveerd met de wenschelijkheid, een „juiste correlatie” te scheppen. Wel moet worden aangenomen, dat het den rundveestapel in geen geval heeft willen doen dalen beneden een peil, dat het — bij toepassing van juiste exploitatiemethoden — onmogelijk zou maken, de door den Nederlandschen bodem ten behoeve van het rundvee geproduceerde voedermiddelen (in hoofdzaak dus gras en hooi) volkomen te benutten. Aan deze overweging heb ik het recht ontleend, van het cijfer van 1.250.000 stuks melkvee gebruik te maken.

3. Naar aanleiding van de door mij te berde gebrachte veevoedercijfers betoogt de heer Horryng de noodzaak, de stelling, waarvan ik ben uitgegaan, te bewijzen. Aan deze bewijsvoering heb ik mij juist onttrokken door het citeeren van een drietal uitspraken van deskundigen. Ze zou het kader van een artikel in dit (niet landbouwkundige) tijdschrift verre te buiten zijn gegaan.

4. Gaarne ga ik met den heer Horryng accoord, wanneer hij betoogt, dat betrouwbare resultaten alleen kunnen verkregen worden door proefnemingen op voldoende groote schaal. Het ter hand nemen daarvan moet dan ook zeer wenschelijk worden geacht. *Gezien de orde van grootte der cijfers ligt hier voor de Regeering een belangrijke taak, die zij met voortvarendheid ter hand moge nemen.*

5. Zoals de heer Horryng volkomen terecht opmerkt, gaat mijn betoog van de onbewezen stelling uit, dat bij verkleining van onzen rundveestapel en een vermindering van den invoer van krachtvoer enz. de melkproductie van den Nederlandschen rundveestapel slechts proportioneel met het aantal koeien zou dalen. Ik denk echter wel degelijk aan de mogelijkheid, dat de melkgift meer dan proportioneel zou dalen door onttrekking van krachtvoer aan het voederrantsoen¹⁾. Ik denk daarbij tevens aan de mogelijkheid, dat de melkgift minder dan proportioneel zou dalen; en juist deze mogelijkheid acht ik een waarschijnlijkheid, omdat het vervoederen van grooter hoeveelheden in het eigen bedrijf gewonnen voedermiddelen een natuurlijke voederwijze dichter benadert

¹⁾ Men behoeft daaraan niet te denken in het geval van een theoretischen stal, waarin iedere handeling een optimaal karakter draagt. Wel, echter, in het hypothetische geval van een doen verdwijnen van een aantal werkelijke koeien uit den werkelijken rundveestapel, omdat hier met de mogelijkheid moet worden rekening gehouden, dat men op voedergebied géén optimale verhoudingen had bereikt.

(speciaal voert het den dieren meer mineralen toe), waardoor een betere gezondheidstoestand van het vee wordt verkregen; niet slechts komt dit aan de melkgift, maar ook aan de algemeene rentabiliteit van het geheele bedrijf ten goede. Het lijkt mij volkomen verantwoord, voor berekeningsdoeleinden tusschen beide mogelijkheden den middenweg te bewandelen.

6. *Niet* moeilijk voor een melkveehouder is het, uit te maken, in hoeverre het laatste aan iedere individuele melkkoer toegediende kg krachtvoer nog rendeert. *Zeer* moeilijk, echter, is het, uit te maken, in hoeverre de laatste koe van zijn stal nog rendeert. Tal van overigens buitengewoon goed onderlegde practijkmensen blijken zelfs niet bij machte te zijn, deze beide vraagstukken van elkander gescheiden te houden. Het toevoegen aan een bepaalden stal of het wegnemen daaruit van deze laatste koe kan, tengevolge van de zich daardoor eventueel voordoende noodzaak tot het brengen van wijziging in de voederrantsoenen, consequenties meebrengen voor alle overige dieren. De gevolgen, nu, van het aanbrengen van een laatste verbetering in het voederrantsoen van een individuele koe zijn — juist waar het hier enkel productievoer geldt — *onmiddellijk* waarneembaar. Waar, daarentegen, de secundaire consequenties, die het toevoegen van een koe aan een stal of het wegnemen van een koe uit dien stal meebrengen kan voor het geheel, zich slechts op den duur openbaren; en waar daarenboven zooveel andere factoren het algemeene resultaat, dat de melkproductie van een stal oplevert, beïnvloeden, daar onttrekken zich deze consequenties aan de *onmiddellijke* waarneming. Slechts door nagedachte en abstracte analyse zijn ze te achterhalen. Daarbij komt nog, dat men den melkveehouder nooit geleerd heeft, in deze richting te denken. Wel heeft men hem zorgvuldig den (in zijn algemeenheid zeer zeker onjuisten) stelregel bijgebracht: „Hoe meer melk, hoe goedkooper productie”. Op zijn inzicht juist in deze materie valt dus — in tegenstelling tot wat de heer Horring meent — m.i. *niet* te rekenen.

7. Overigens moge ik verwijzen naar de laatste alinea van mijn in dit nummer gepubliceerde tweede artikel over bovengenoemd onderwerp. Aan de door mij gegeven cijfers wensch ik geen absolute waarde te zien toegekend. Ze dienen, om het probleem te concretiseeren en tot nadenken te prikkelen.

D. HOEK.

DE GEZINSUITGAVEN EN „INDIRECTE BELASTINGEN”

De Heer C. Vermeulen schrijft ons:

In Economisch-Statistische Berichten van 5 April 1939 trof ik een critiek aan op de door het Centraal Bureau voor de Statistiek uitgegeven publicatie over „De gezinsuitgaven en indirecte belastingen”. Ik ben het met den heer Bakker eens, dat een dergelijke uitgave, ook al zijn de gegevens niet alle juist, zeker de moeite van het verschijnen waard is. Echter meen ik, dat bij het uitgeven van dergelijke statistische gegevens meer getracht moet worden naar eenvormigheid. In de betreffende publicatie wordt het gezinsinkomen in groepen ingedeeld, nl. minder dan f 1400, van f 1400 tot f 1800, van f 1800 tot f 2300, enz., terwijl dit in de statistiek van de Rijksinkomstenbelasting loopt van f 800 tot f 1400, van f 1400 tot f 2000, van f 2000 tot f 3000, enz. Volgens het statistisch zakboek, uitgave Centraal Bureau voor de Statistiek, bedraagt het aantal aangeslagenen in de R.I.B. over de betreffende jaren gemiddeld 1.4 miljoen. Hoewel dit niet overeenkomt met het aantal gezinnen, menen wij, dat toch op deze voet een vergelijking gemaakt kan worden. De totaal opbrengst van de indirecte belastingen bedraagt over de betreffende jaren pl.m. 350 miljoen terwijl, indien wij het aantal gezinnen en de uit de publicatie verkregen gemiddelde opbrengst indirecte belastingen nemen, de daarin totaal berekende belasting op pl.m. 110 miljoen komt.

De druk per aangeslagene in de indirecte belastingen bedraagt gemiddeld f 250 per jaar. Volgens de betreffende publicatie bedraagt het aandeel in de indirecte belastingen voor de gezinnen met f 6000 en meer inkomen slechts f 262.02, terwijl dit voor de gezinnen met minder dan f 1400 inkomen, hetwelk het grootste gedeelte uitmaakt, op f 59.18 neerkomt; volgens deze berekening komt het gemiddelde nog beneden f 100. Nu weet ik, dat de statistiek niet met alle factoren rekening kan houden, maar wanneer een uitvoerig gespecificeerde publicatie als deze tot het resultaat leidt, dat slechts pl.m. $\frac{1}{3}$ gedeelte van de betreffende belasting verantwoord wordt, dan is het de vraag, of een dergelijke uitgave verantwoord is.

Of de oorzaak nu te zoeken is in het feit, dat het aantal gezinnen, waarover het onderzoek liep, te laag is, of om welke andere reden ook, kunnen wij buiten beschouwing laten. Het is evenwel opmerkelijk, dat volgens de statistiek kleine gezinnen tussen f 1400 en f 1800 inkomen een huishuur van gemiddeld f 278.95 zouden hebben, terwijl kleine gezinnen met een inkomen tussen f 1800 en f 2300 een gemiddelde huishuur zouden hebben van f 253.21. Evenzo voor kleding voor kleine gezinnen tussen f 1400 en f 1800, f 167.75 en voor kleine gezinnen tussen f 1800 en f 2300, f 125.09. Voor gezondheidszorg in het eerste geval f 72.90 en in het tweede geval f 47.55. Het zou ons te ver voeren deze gegevens nog verder uit te werken. Wij menen echter, dat het nuttig is op deze leemten te wijzen.

Hoewel wij zeker overtuigd zijn, dat een dergelijke publicatie nut kan hebben en inderdaad licht kan werpen op de omvang van de indirecte belastingen, is dit o.i. alleen dan te verantwoorden, indien de gegevens meer de juistheid benaderen dan de gegevens in de betreffende publicatie.

N a s c h r i f t. De eerste opmerking van den heer Vermeulen betreft de omstandigheid, dat de indeeling in inkomensrubrieken in de publicatie „Het aandeel van enkele indirecte belastingen en landbouwcrisisheffingen in de gezinsuitgaven” niet zou aansluiten bij de overeenkomstige indeeling in de Statistiek der Rijksbelastingen.

Deze opmerking geldt alleen voor de publicaties, waarin de beknopte inkomensverdeling voorkomt. De meer uitgebreide inkomensverdeling, waarvan in de Statistiek der Rijksfinanciën melding wordt gemaakt, stelt wel in staat vergelijkingen te maken met de inkomensrubrieken van eerstgenoemde publicatie.

In de tweede plaats berekent de heer Vermeulen, dat van het totaal aan indirecte belastingen ad f 350 miljoen slechts f 110 miljoen in de gezinsuitgaven is becijferd.

Ten aanzien hiervan moge ik korthedshalve verwijzen naar hetgeen op blz. 4 en 5 der publicatie onder het hoofd *Methode* is vermeld. Daar wordt o.m. gezegd: „Voor de berekening van de heffingsbedragen is als regel uitgegaan van de belastingen enz., die op de artikelen, in de gezinsuitgavenstatistiek voorkomende, als zoodanig drukken. Behalve in bepaalde gevallen is dus niet berekend, welke indirecte heffingen reeds drukken op de samenstellende deelen van den kostprijs der artikelen. De volgende voorbeelden mogen ter toelichting dienen.

Het invoerrecht op benzine, dat in eventuele uitgaven voor autoritten begrepen is, is niet becijferd; invoerrecht en omzetbelasting op hang- en sluitwerk, dat voor den woningbouw noodig is, moet naar evenredigheid in de huishuur verdisconteerd worden; ook deze bedragen zijn niet bij den consument berekend; op machines, die de zeepfabrikant in zijn bedrijf moet gebruiken, worden door dezen invoerrecht en omzetbelasting betaald. Aannemende, dat deze fabrikant alleen voor de binnenlandsche markt werkt, moet hij dus in den prijs, dien hij aan den binnenlandschen consument berekent, deze rechten terugvinden en deze bedragen zouden dan als belastingdruk in de gezins-

uitgaven aangemerkt moeten worden. Dit is in de berekeningen om begrijpelijke reden niet geschied; op zeep is dus alleen de omzetbelasting gerekend, die de fabrikant op het product *zeep* aan den fiscus moet voldoen."

Als vanzelf vallen daardoor aanzienlijke bedragen aan indirecte belastingen ¹⁾ buiten de berekening, die overigens n.m.m. terecht is uitgegaan van de bepaling van den *minimum*druk, die, blijkens de resultaten, groot genoeg is om er de aandacht op te vestigen.

De derde opmerking van den heer Vermeulen gaat tegen de berekeningen betreffende de kleine en groote gezinnen. Hier was het materiaal beperkt, doch de keuze is zoodanig geschied, dat in iedere inkomensgroep het gemiddeld inkomen der kleine en der groote gezinnen vrijwel gelijk was. Daarnaast bleek, dat de verhouding tusschen de uitgaven van voeding tusschen de groote en kleine gezinnen evenzoo ongeveer gelijk was (ruwweg 2 op 1). Daar nu de druk der indirecte belastingen, en vooral die der landbouwcrisisheffingen, in de eerste plaats door de voedingsposten bepaald worden, konden de storende verhoudingen, waarop de heer Vermeulen wijst, het eindresultaat zoo weinig beïnvloeden, dat publicatie verantwoord was.

O. BAKKER.

¹⁾ Een deel der indirecte belastingen drukt niet op den binnenlandschen consument, maar op den buitenlandschen afnemer, resp. den binnenlandschen producent. Bijv. het invoerrecht op benzine, dat de textielabrikant-exporteur ten behoeve van zijn bedrijfsauto's betaalt, vindt hij in de opbrengst van den export, als hij tenminste niet beneden kostprijs verkoopt, terug.

MAANDCIJFERS.

OVERZICHT VAN DEN STAND DER RIJKSMIDDELEN.

Uit. Maart 1939 (in Guldens)

AFDEELING I a Dir. belastingen	Kohieren voor den dienst 1939 ¹⁾			
	Totaal bedrag	Bedragen, welke zijn teruggegeven of anders dan wegens betaling op de koh. afgeschr.	Zuiver bedrag	Zuiver bedrag der kohieren voor den vorigen dienst t. m. dezelfde maand van het vorige jaar ²⁾
Benaming der middelen				
Grondbel. a)	5.182.310	—	5.182.310	9.543.241
Inkomst. bel. b)	29.932.497	482.546	29.449.951	24.694.439
Vermogensb. c)	6.910.936	43.540	6.867.397	6.902.918
Verdedig. bel. I	3.592.501	28.546	3.563.955	3.819.360
Bel. v. d. doodehd.	1.128.202	—	1.128.202	1.120.229
Totaal	46.746.447	554.632	46.191.815	46.080.186

a) $\frac{1}{4}$ hoofdsom + 20 oepcenten op de hoofdsom der gebouwde eigendommen. b) Hoofdsom + 70—88 oepcenten. c) Hoofdsom + 75 oepcenten.

¹⁾ Voor de belastingen naar inkomen en vermogen bestaan de vermelde bedragen uit $\frac{1}{2}$ gedeelte van het met 1 Mei 1939 aanvangende belastingdienstjaar 1939/1940 en $\frac{1}{2}$ gedeelte van het belastingdienstjaar 1938/1939. ²⁾ Voor de belastingen naar inkomen en vermogen bestaan de vermelde bedragen uit $\frac{1}{2}$ gedeelte van het belastingdienstjaar 1938/1939 en $\frac{1}{2}$ gedeelte van het belastingdienstjaar 1937/1938.

AFDEELING I b Overige middelen.	Maart 1939	Sedert 1 Jan. 1939	Overeenkomstige periode 1938
Benaming der middelen			
Divid.- en tantiemebel.	708.519	2.830.003	2.889.954
Rechten op den invoer	10.244.008	26.588.381	22.321.914
Statistiekrecht	223.208	611.786	611.918
Accijns op zout	214.698	465.042	628.299
Accijns op geslacht	584.211	1.763.739	1.817.683
Accijns op wijn	519.055	608.900	562.373
Accijns op gedistill.	2.632.151	7.117.625	6.746.398
Accijns op bier	876.040	2.013.726	1.684.841
Accijns op suiker	4.519.208	13.990.928	13.432.953
Accijns op tabak	3.218.966	9.307.818	9.166.965
Bel. op gouden en zilverw.	55.781	143.983	131.843
Omzetbelasting	5.166.487	20.468.620	17.967.671
Couponbelasting	409.338	1.577.483	1.758.909
Recht. en boeten v. zegel	1.487.386 ^{a)}	6.881.548	7.031.209
Recht. en boet. v. registr.	1.458.881	4.158.962	4.547.364
Recht. en boet. v. successie, v. overgang bij overlijden en v. schenking	3.931.311	10.813.073	12.529.286
Opbrengst d. loodsgelden	76.750	218.365	205.032
Totalen	36.325.998	109.559.982	104.034.612

^{a)} Hieronder begrepen wegens zegelrecht van nota's van makelaars en commissonnairs in effecten, enz. f 355.209 (Beursbel.). ^{b)} Idem f 1.218.900.

OVERZICHT VAN DE INKOMSTEN TEN BATE VAN HET WERKLOOSHEIDSSUBSIDIEFONDS.

Dienst 1939	Bedrag van raming	Zuiver bedrag kohieren tot en met de maand Maart 1939
Grondbelasting (veertig ten honderd van de hoofdsom wegens gebouwde eigendommen en vijf en twintig ten honderd van de hoofdsom wegens ongebouwde eigendommen)	9.681.000	4.701.014
Personeele belasting (tachtig ten honderd van de hoofdsom naar den eersten, tweeden en derden grondslag)	19.000.000	7.458.078
Gemeentefondsbelasting (vijf en twintig oepcenten op de hoofdsom)	15.500.000	—
Vermogensbelasting (twee en twintig oepcenten op de hoofdsom)	2.640.000	—
Inkomstenbelasting (tien oepcenten op de hoofdsom)	4.800.000	—
Totalen	51.621.000	12.159.092

INKOMSTEN TEN BATE VAN HET GEMEENTEFONDS.

	Dienst 1938/1939 Zuiver bedrag der kohieren tot en met de maand Maart 1939	Zuiver bedrag der kohieren voor den dienst 1937/38 tot en met dezelfde maand van 1938
Gemeente.f.belast.	64.994.807	59.664.660
Opc. verm. t. get. v. 50	5.777.533	5.814.157

INKOMSTEN TEN BATE VAN HET VERKEERSFONDS.

	Maart 1939	1939	1938
Motorrijtuigenbelasting	1.369.124	4.562.566	4.265.252
Rijwielbelasting	17.990	45.643	58.105
Totalen	1.387.114	4.608.209	4.323.357

AANVOER VAN GRANEN. (In tons van 1000 kg.)

Artikelen	Rotterdam			Amsterdam			Totaal	
	16-22 April 1939	Sedert 1 Jan. 1939	Overeenk. tijdvak 1938	16-22 April 1939	Sedert 1 Jan. 1939	Overeenk. tijdvak 1938	1939	1938
Tarwe	8.873	240.510	410.395	400	31.342	3.750	271.852	414.145
Rogge	4.550	59.497	54.364	—	400	—	59.897	54.364
Boekweit	717	5.393	4.581	—	—	—	5.393	4.581
Maïs	4.552	220.289	390.234	2.178	40.573	47.041	260.862	437.275
Gerst	5.351	78.252	133.632	2.500	7.580	5.074	85.832	138.706
Haver	2.353	62.166	86.441	—	1.860	1.450	64.026	87.891
Lijnzaad	500	46.391	41.906	8.814	132.857	92.659	179.248	134.565
Lijnkoek	2.753	33.362	25.497	—	150	—	33.512	25.497
Tarwemeel	1.769	17.699	18.903	243	1.498	5.469	19.197	24.372
Andere meelsoorten	270	7.910	11.114	115	1.978	1.544	9.888	12.658

AFDEELING II. DIENSTJAAR 1938.

Benaming der middelen	Bedrag van de raming	Zuivere opbrengst over het tijdvak van 1 Jan. 1938 tot en met de maand Maart 1939
Grondbelasting. (1/4 hoofdsom + 20 opcenten op de hoofdsom der gebouwe eigendommen.)	10.600.000	10.486.905
Inkomstenbelasting	75.000.000	83.898.219
Vermogensbelasting	20.000.000	20.913.219
Verdedigingsbel. I	9.000.000	11.056.988
Belasting v. d. doode hand	1.800.000	2.117.705
Divid.- en tantiëmebelasting	21.000.000	25.039.288
Rechten op den invoer	98.000.000	99.152.027
Statistiekrecht	2.500.000	2.459.190
Accijns op zout	2.000.000	1.981.017
Accijns op geslacht	7.200.000	7.424.848
Accijns op wijn	2.200.000	2.263.529
Accijns op gedistilleerd	28.000.000	28.921.244
Accijns op bier	7.000.000	8.119.599
Accijns op suiker	55.000.000	56.853.631
Accijns op tabak	35.000.000	36.512.955
Belast. op gouden en zilverw.	575.000	577.096
Omzetbelasting	75.000.000	77.132.031
Couponbelasting	6.000.000	4.996.633
Rechten en boeten van zegel	26.000.000	21.112.051
Rechten en boeten v. registr.	17.000.000	16.605.610
Rechten en boeten v. successie, v. overgang bij overlijden en v. schenking	46.000.000	50.321.940
Opbrengst der loodsgelden	750.000	663.225
Totalen	545.625.000	568.608.950

STATISTIEKEN.

WISSELSKOERSEN IN NEDERLAND.

Data	New York *)	Londen *)	Berlijn *)	Parijs *)	Brussel *)	Batavia *)
18 April 1939	1.88%	8.81%	75.42	4.99	31.65	100%
19 " 1939	1.88%	8.81%	75.43	4.99	31.66	100%
20 " 1939	1.88%	8.81%	75.55	4.99	31.65	100%
21 " 1939	1.88%	8.81%	75.50	4.99	31.65	100%
22 " 1939	1.88%	8.81%	75.52	4.99	31.66	100%
24 " 1939	1.88%	8.81%	75.55	4.98%	31.67	100%
Laagste d.w. ¹⁾	1.88%	8.81%	75.30	4.98%	31.60	100
Hoogste d.w. ¹⁾	1.88%	8.82%	75.65	4.99%	31.71	100%
Muntpariteit	1.469	12.1071	59.263	9.747	24.906	100

Data	Zwitserland *)	Praag *)	Boekarest *)	Milaan **)	Madrid **)
18 April 1939	42.26	—	—	—	—
19 " 1939	42.25	—	—	—	—
20 " 1939	42.25	—	—	—	—
21 " 1939	42.26	—	—	—	—
22 " 1939	42.26	—	—	—	—
24 " 1939	42.25	—	—	—	—
Laagste d.w. ¹⁾	42.20	—	—	—	—
Hoogste d.w. ¹⁾	42.30	—	1.40	9.95	—
Muntpariteit	48.003	7.371	1.488	13.094	48.52

Data	Stockholm *)	Kopenhaagen *)	Oslo *)	Helsingfors *)	Buenos-Aires *)	Montreal *)
18 April 1939	45.47	39.37	44.32	3.89	43%	1.87%
19 " 1939	45.45	39.37	44.32	3.89	43%	1.87%
20 " 1939	45.42	39.37	44.32	3.89	43%	1.87%
21 " 1939	45.42	39.37	44.32	3.89	43%	1.87%
22 " 1939	45.42	39.37	44.32	3.89	43%	1.87%
24 " 1939	45.45	39.37	44.32	3.89	43%	1.87%
Laagste d.w. ¹⁾	45.32	39.30	44.25	3.86	43	1.87
Hoogste d.w. ¹⁾	45.47	39.45	44.35	3.91	44%	1.88
Muntpariteit	66.671	66.671	66.671	6.266	95%	2.1878

*) Noteering te Amsterdam. **) Not. te Rotterdam. 1) Part. opgave. In 't 1ste of 2de No. van iedere maand komt een overzicht voor van een aantal niet wekelijks opgenomen wisselkoersen.

KOERSEN TE NEW YORK. (Cable).

Data	Londen (\$ per £)	Parijs (\$ p. 100 fr.)	Berlijn (\$ p. 100 Mk.)	Amsterdam (\$ p. 100 gld.)
18 April 1939	4,68	2,64%	40,03%	53,09
19 " 1939	4,68	2,64%	40,05	53,09
20 " 1939	4,68 1/16	2,64%	40,07	53,09
21 " 1939	4,68	2,64%	40,09	53,09
22 " 1939	4,68 1/16	2,64%	40,10	53,09
24 " 1939	4,68 1/16	2,64%	40,09 1/2	53,10
25 April 1938	4,99 1/4	3,11%	40,24	55,72
Muntpariteit	4,86	3,90%	23,81%	40%

OPEN MARKT.

	1939				1938	1937	1914
	22 April	17/22 April	11/15 April	3/8 April	19/23 April	19/24 April	20/24 Juli
Amsterdam Partic. disc. 1/2	1 1/2-13/4	3/4-15/8	9/16-5/8	1/4	1/4	3/4-4/8	3-4 1/4
Prolong. 1 1/4	1 1/4-2 1/4	3/4-2 1/2	1/2	1/2	1		
Londen Daggeld. 1/2-1	1/2-1 1/4	1/2-1	1/2-1	1/2-1	1/2-1	1/2-1	1/2-1
Partic. disc. 15/16-3/8	15/16-5/8	11/16-5/8	13/16-1/2	1/2	17/32-9/16	9/16-3/4	
Berlijn Daggeld. 17/8-2 1/8	1 1/2-2 1/4	1-2 5/8	23/4-3	23/4-3	17/8-2 3/4	25/8-3 1/8	
Maandgeld 2 1/4-3	2 1/4-3	2 3/4-3	2 3/4-3	2 3/4-3	2 1/2-3 1/4	2 1/2-7/8	
Part. disc. 2 1/8	2 1/8	2 1/8	2 1/8	2 1/8	2 1/8	2 1/8	
Warenw... 4-1 1/2	4-1 1/2	4-1 1/2	4-1 1/2	4-1 1/4	4-1 1/4	4-1 1/4	
New York Daggeld 1)	1	1	1	1	1	1	3/16
Partic. disc. 1/2	1/2	1/2	1/2	1/2	5/8	1	1

1) Koers van 21 April en daaraan voorafgaande weken t/m. Vrijdag. 2) 3/6 April.

KOERSEN TE LONDEN.

Plaatsen en Landen	Noteerings-eenheden	8 April 1939	15 April 1939	17/22 April 1939 Langste	22 Apr. 1939 Hoogste
Alexandrië	Piast. p. £	97 1/2	97 1/2	97 5/8	97 1/2
Athene	Dr. p. £	547 1/2	547 1/2	540	555
Bangkok	Sh. p. tical	1/10 3/4	1/10 3/8	1/10 3/8	1/10 3/8
Budapest	Pen. p. £	23 3/4	23 3/4	23 5/8	24 1/8
Buenos Aires	p. peso p. £	20.19	20.20	20.15	20.30
Calcutta	Sh. p. rup.	1/5 15/16	1 5 15/16	1/5 29/32	1/5 31/32
Hongkong	Sh. p. \$	1/2 11/16	1 2 11/16	1/2 9/8	1 2 3/8
Istanbul	Piast. p. £	580	580	580	580
Kobe	Sh. p. yen	1/2	1/2	1/1 15/16	1 2 1/16
Lissabon	Escu. p. £	110 1/4	110 1/4	110	110 1/2
Montevideo	d. per £	18 1/2	18 1/2	18	19
Montreal	\$ per £	4.70 1/2	4.70 3/4	4.70	4.70 3/4
Rio d. Janeiro	d. per Mil.	3 1/32	2 3/8	2 7/8	2 3/8
Shanghai	d. p. \$	8 1/4	8 1/4	8	8 1/4
Singapore	Sh. p. \$	2 3 29/32	2 3/7	2 3 11/16	2 4
Valparaiso	\$ per £	116	116	116	116
Warschau	Zl. p. £	24 1/2	25	24 5/8	24 1/2

1) Offic. not. 15 laten, gem. not., welke imp. hebben te betalen 15 Nov. 1938 17.13. 2) 90 dg. Vanaf 13 Dec. 1937 laatste „export“ noteering.

ZILVERPRIJS

GOUDPRIJS

Londen 1)		N. York 2)		A'dam 3)		Londen 4)	
18 April 1939..	20 1/16	42 3/4	18 April 1939..	2120	143 5/8	143 5/8	143 5/8
19 " 1939..	20 1/16	42 3/4	19 " 1939..	2120	143 6 1/8	143 6 1/8	143 6 1/8
20 " 1939..	20 1/16	42 3/4	20 " 1939..	2120	143 6 3/8	143 6 3/8	143 6 3/8
21 " 1939..	20	42 3/4	21 " 1939..	2120	143 6 3/8	143 6 3/8	143 6 3/8
22 " 1939..	20	42 3/4	22 " 1939..	2120	143 6 3/8	143 6 3/8	143 6 3/8
24 " 1939..	20 1/16	42 3/4	24 " 1939..	2120	143 6 3/8	143 6 3/8	143 6 3/8
25 April 1938..	18 3/4	42 3/4	25 April 1938..	2035	139 6	139 6	139 6
27 Juli 1914..	24 1/16	59	27 Juli 1914..	1648	84/10 3/4	84/10 3/4	84/10 3/4

1) in pence p. oz. stand. 2) Foreign silver in \$ c. p. oz. fine. 3) In gulden per Kg. 1000/1000. 4) in sh. p. oz. fine.

STAND VAN 'S RIJKS KAS.

Vorderingen.	15 April 1939	22 April 1939
Saldo van 's Rijks Schatkist bij De Nederlandse Bank	f 14.826.961,—	f 10.758.963,15
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten Voorschotten op ultimo Maart 1939 a/d. gemeent. verstr. op a. haar uit te keeren hoofds. der pers. bel., aand. in de hoofds. der grondbel. en der gem. fondsb. alsmede opc. op die belastingen en op de vermogensbelasting Voorschotten aan Ned.-Indië	2.837.864,21	115.229,14
Idem aan Suriname	55.516.830,43	53.011.496,13
Kasvord. weg. creditverst. a/h. buitenl. Daggeldieeningen tegen onderpand ..	12.942.161,16	12.942.161,16
Saldo der postrek. v. Rijkscomptabelen Vord. op het Alg. Burg. Pensioenf. 1) ...	100.502.262,15	99.381.107,85
Vord. op andere Staatsbedrijven 1) ...	44.144.587,29	41.441.933,31
Totaal	15.404.753,68	12.919.445,77
Verplichtingen		
Voorschot door De Ned. Bank ingev. art. 16 van haar octrooi verstrekt Schatkistbiljetten in omloop	f 191.950.000,—	f 191.948.000,—
Schatkistpromessen in omloop		
Zilverbons in omloop	1.075.019,—	1.074.891,—
Schuld op ultimo Maart 1939 gem. weg. a. h. uit te keeren hoofds. d. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondbel. e. d. gem. fondsb. alsmede opc. op die bel. en op de vermogensbelasting ..	5.372.474.59	5.372.474.59
Schuld aan Curaçao 1)	1.736.201,26	1.706.681,26
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenf. 1) ..	6.843.365,50	6.795.260,49
Id. a. h. Staatsbedr. der P.T. en T. 1) ...	236.366.363,40	226.899.340,16
Id. aan andere Staatsbedrijven 1)	17.500.000,—	18.000.000,—
Id. aan diverse instellingen 1)	269.011.947,25	266.734.566,—

1) In rekg.-crt. met 's Rijks Schatkist.

BANK VAN ENGELAND.

Data	Metaal	Bankbilj. in circulatlie	Bankbilj. in Banking Departm.	Other Securities Disc. and Advances	Securities
12 April 1939	227.238	489.703	36.457	6.276	21.522
5 " 1939	227.265	491.451	34.709	8.486	21.509
22 Juli 1914	40.164		29.317		33.633

Data	Gov. Sec.	Public Depos.	Other Deposits		Reserve	Dek-kings-perc. 1)
			Bankers	Other Accounts		
12 Apr. '39	108.666	17.739	97.646	40.936	37.535	24,0
5 " '39	100.351	16.042	91.947	40.529	35.814	24,1
22 Juli '14	11.005	14.736		42.185	29.297	52

1) Verhouding tusschen Reserve en Deposits.

BANK VAN FRANKRIJK.

Data	Goud	Zilver	Te goed in het buitent.	Wis-sels	Waarv. op het buitent.	Belee-ningen	Renteloos voorschot a. d. Staat
13 Apr. '39	87.266	653	16	11.022	744	3.851	30.577
6 " '39	87.266	642	14	10.541	744	3.549	30.577
23 Juli '14	4.104	640	—	1.541	8	769	—

Data	Bons v. d. zelfst. amort. k.	Diver-sen 1)	Circulatlie	Rekg. Courant		
				Staat	Zelfst. amort.k.	Parti-culieren
13 Apr. '39	5.470	2.935	122.100	1.717	2.004	14.144
6 " '39	5.470	3.154	120.303	1.745	2.027	15.004
23 Juli '14	—	—	5.912	401	—	943

1) Sluitpost activa.

DUITSCHER RIJKBANK.

Data	Goud	Daarvan bij buitent. circ. banken 1)	Deviezen als goud-dekking geldende	Ander wissels en cheques	Belee-ningen
15 Apr. 1939	70,8	10,6	5,9	7.426,8	34,9
7 " 1939	70,8	10,6	5,6	7.776,1	37,8
30 Juli 1914	1.356,9	—	—	750,9	50,2

Data	Effec-ten	Diverse Activa 2)	Circu-latlie	Rekg.-Crt.	Diverse Passiva
15 Apr. 1939	668,1	1.334,0	7.785,8	1.126,4	552,4
7 " 1939	668,2	1.428,0	8.165,2	1.059,8	544,6
30 Juli 1914	330,8	200,4	1.890,9	944,-	40,0

1) Onbelast. 2) w.o. Rentenbankscheine 15, 7 April '39, resp. 23, 20 mill.

NATIONALE BANK VAN BELGIË (in Belga's).

Data 1939	Goud		Buitenlandse deviezen en goudwaarden	Binnen- en buitenlandse wissels	Beleeningen op Belgische Staatsfondsen	Voorschot aan den Staat	Overheids-fondsen	Circulatlie	Rekg. Crt.	
	Munt en metaal	Munt en diversen							Schatkist	Partic.
20/4	3.065	54	534	552	132	144	241	4.464	10	158
13/4	3.064	53	608	412	155	144	236	4.426	10	147

FEDERAL RESERVE BANKS.

Data	Goudvoorraad			Wissels	
	Totaal bedrag	Goud-certifi-caten 1)	"Other cash" 2)	In her-disc. v. d. member banks	In de open markt gekocht
29 Mrt. '39	12.433,3	12.423,7	403,6	3,3	0,6
22 " '39	12.317,9	12.307,7	405,6	3,4	0,6

Data	Belegd in U.S. Gov. Sec.	F. R. Notes in circulatlie	Totaal Depo-sito's	Gestort Kapitaal	Goud-Dek-kings-perc. 3)	Algem. Dek-kings-perc. 4)
29 Mrt. '39	2.564,0	4.345,4	10.831,0	135,0	84,6	—
22 " '39	2.564,0	4.335,4	10.722,5	135,0	84,5	—

1) Deze certificaten werden door de Schatkist aan de Reserve Banken gegeven voor de overname van het goud, toen de § op 31 Jan. '34 van 100 op 59.06 cents werd gedevalueerd.

2) "Other Cash" does not include Federal Reserve Notes or a Bank's own Federal Reserve bank notes.

3) Verhouding totalen goudvoorraad tegenover opeischbare schulden: F. R. Notes en netto deposito. 4) Verhouding tot voorraad muntmateriaal en wettig betaalmiddel tegenover idem.

PARTICULIERE BANKEN AANGESLOTEN BIJ HET FED. RES. STELSEL.

Data	Aantal leening.	Dis-conto's en beleen.	Beleg-gingen	Reserve bij de F. R. banks	Totaal depo-sito's	Waarvan time deposits
22 Mrt. '39	1	8.209	13.533	7.379	28.931	5.212
15 " '39	1	8.281	13.541	7.464	29.204	5.198

De posten van De Ned. Bank, de Javaasche Bank en de Bank of England zijn in duizenden, alle overige posten in miljoenen van de betreffende valuta.

NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte Balans op 24 April 1939.

Activa.		
Binnent. Wis-sels, Prom., enz. in disc.	{ Hfdbk. f 10.925.024,74 Bijbnk. " 305.874,37 Ag.sch. " 1.319.819,32	f 12.550.718,43
Papier o. h. Buitenl.	f 2.700.000,—	
Af: Verkocht maar voor de bk. nog niet afgel.	—	2.700.000,—
Beleeningen incl. vrsch. in rek.-crt. op onderp.	{ Hfdbk. f 174.654.723,12 1) Bijbnk. " 2.391.818,45 Ag.sch. " 35.658.315,23	f 212.704.856,80
Op Effecten enz.	f 211.681.488,72 1)	
Op Goederen en Ceel.	1.023.368,08	212.704.856,80 1)
Voorschotten a. h. Rijk	—	—
Munt, Goud	f 106.637.555,—	
Muntmat., Goud	1.119.413.712,51	
	f 1.226.051.267,51	
Munt, Zilver, enz.	19.844.853,38	
Muntmat., Zilver	—	1.245.896.120,89
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfondsen	—	43.987.796,38
Gebouwen en Meub. der Bank	—	4.580.000,—
Diverse rekeningen	—	11.731.202,34
Staat d. Nederl. (Wet v. 27/5/32, S. No. 221)	—	8.905.871,61
		f 1.543.056.566,45

Passiva.		
Kapitaal	f 20.000.000,—	
Reservefondsen	4.860.787,51	
Bijzondere reserve	7.102.179,67	
Pensioenfondsen	12.090.515,79	
Bankbiljetten in omloop	1.036.764.530,—	
Bankassignatiën in omloop	21.288,60	
Rek.-Cour. { Het Rijk f 8.449.281,53 saldos: { Anderen " 447.980.689,84		456.429.971,37
Diverse rekeningen	—	5.787.293,51
		f 1.543.056.566,45

Beschikbaar metaalsaldo . . . . . f 648.794.458,69
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de Bank gerechtigd is . . . . . 1.621.986.140,—
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de Bank ondergebracht . . . . . —

1) Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99) . . . . . f 63.247.800,—

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Data	Goud		Circulatlie	Andere opeischb. schulden	Beschikb. Metaal-saldo	Dek-kings-perc.
	Munt	Muntmat.				
24 April '39	106638	1.119.414	1036.765	456.451	648.794	83
17 " '39	106638	1.189.176	1022.346	535.568	693.556	84
25 Juli '14	65.703	96.410	310.437	6.198	43.521	54

Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-promessen rechtstreeks	Belee-ningen	Papier op het buitent.	Diverse reke-ningen 1)
24 April 1939	12.551	—	212.705	2.700	11.731
17 " 1939	10.976	—	208.557	2.700	11.966
25 Juli 1914	67.947	—	61.686	20.188	509

1) Onder de activa.

JAVASCHER BANK.

Data	Goud	Zilver	Circulatlie	Andere opeischb. schulden	Beschikb. metaal-saldo
22 Apr. '39 1)	137.370		193.280	86.590	25.822
15 " '39 2)	137.230		197.830	85.520	23.890
25 Mrt. 1939	116.886	21.904	184.581	82.724	31.807
18 " 1939	116.886	21.579	187.443	83.207	30.205
25 Juli 1914	22.057	31.907	110.172	12.634	4.842

Data	Wissels, buiten N.-Ind. betaalb.	Dis-conto's	Belee-ningen	Diverse reke-ningen 1)	Dek-kings-percentage
22 Apr. '39 2)	11.780	75.620	68.160	49	
15 " '39 2)	5.520	74.640	79.970	48	
25 Mrt. 1939	8.240	14.239	48.819	61.575	52
18 " 1939	7.705	14.263	46.412	65.378	51
25 Juli 1914	6.395	7.259	75.541	2.228	44

1) Sluitpost activa. 2) Cijfers telegrafisch ontvangen.